

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΘ' (ΕΞΑΜΗΝΟ Β')

Ἀθήνα, 15 τοῦ Νοέμβρη 1922

ΑΡΙΘ. 768 (ΦΥΛ. 5)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ν. ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ (Λαύρας) : Ἐρείπια.
Α. Η. WINSNES: Τὸ Νορβηγικὸ μυθιστόρημα (συνέχεια)
NATIVE : Nuit profonde.
ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ : Κριτικὲς σελίδες: Τὸ φῶς ποὺ
καίει.
Γ. Ρ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ : Γιά τὸ « Ὁραϊὸν παρελθόν ».
Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κίτρινο ἀπομνημόνιο. — Μιά

κοινὴ ἱστορία.
ΣΤ. ΣΠΕΡΑΝΤΖΑΣ : Γιά τὸ « Ψαροπούλα ».
Α. Γ. Η. Ὁ στικουγγός... Καρνεύση.
ΜΗΤΣΟΣ ΑΝΘΕΜΗΣ : Τὸ κῆμα. (τέλος)
Α. ΣΤΕΙΝΜΕΤΖ : Στὸ μισὸ δρόμο.
Κ. ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ : Ἡ Ἀπόκληση.
ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ

Ε Ρ Ε Ι Π Ι Α

Στὸ μικρὸ τῆς γειτονιάς μου μαγοζὶ
μιὰ ζωὴ-πῶς τὴν περνούσανε μαζί
ἕνας-ἕνας· κι ὄλοι ἀντάμα
μὲ τὸ γέλιο, μὲ τὸ κλάμα.

Κ' εἶταν ὄλοι, μοιάζαν ὄλοι σὰν παιδιὰ
μ' ἀνοιχτὴ σ' ὄλο τὸν κόσμο τὴν καρδιά
νᾶχη ἀπ' ὄλες τὶς μεριές
χαῖδολόγια καὶ πληγές.

Πότε πότε, ἀπὸ τὰ ροῦχα τους τὰ τρούπια
ἀντηχοῦσαν τ' ἀγνά τους καρδιοχτύπια
γιὰ τῶν ἀπιαστων τὶς σφαιρές
γιὰ τοὺς γαλανοὺς αἰθέρες.

Στὸ χαρτί, καὶ στὴν ἀσπράδα τοῦ μαρμάρου
σ' ἕνα σφύριγμα· στὸ χάος ἑνὸς τελλάρου
κόσμους φτιάναν, κόσμους σβύναν
κι ὄνειρα, ποὺ τοὺς ἀφίναν.

Καὶ στ' ἀνάερα συννεφάκια τοῦ καπνοῦ
χαμηλώνανε ἀπ' τὰ ὕψη τ' οὐρανοῦ
ὄλοι οἱ πέθιοι τους οἱ στεῖροι
κ' ἔσβυναν σ' ἕνα ποιήρι.

Ξάφνω : μέσ' ἀπ' τὴ ρετσίνα τὴν ξανθιά
πεταγῶταν μιὰ Νεραίδα, μιὰ ξωθιά·
μὲ τὴν πλάνα παραζάλη
νά τοὺς πάη στὰ Οὐράνια πάλι !

Κι' ἀπὸ πάνω ἀπ' τοὺς καπνοὺς καὶ τὸ κρασί
νά, κ' ἡ δόξα ! μὲ κορόννα ὀλοχρυσή
ψάχνοντας σὲ ποιδ κεφάλι
τὴν κορόννα τῆς νὰ βάλῃ ;

Στὸ παλὶδ τῆς γειτονιάς μου μαγοζὶ
τώρα ἡ δόξα μὲ τὴ φτώχεια ζῆ μαζί :
Καὶ περνώντας, βλέπω ερείπια
μὲ τὰ ροῦχα τους τὰ τρούπια !

Ν. ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ (ΛΑΥΡΑΣ)

A. H. WINSNES

ΤΟ ΝΟΡΒΗΓΙΑΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

'Από τὰ 1870—1890.

II

Πόσο μακρὰ προχώρησε τὸ Νορβηγικὸ μυθιστόρημα καὶ ἀπὸ καθαρχῆς λογοτεχνικῆς ἀπόψεως μετὰ τὸν Χρίστιαν Ἐλστερ, μᾶλλον δὲ δείχνει βαθύτατα καὶ ἐντυπωτικὴ μιὰ σύγκριση μετὰ αὐτὸς κόμης τοῦ κ. Νομάρχη τῆς Καμίλλας Κολλέη. Ὅταν ἡ Καμίλλα Κολλέη παρουσιάζει κανένα κινουόργιο πρόσωπο, συνειθίζει νὰ λέει: «Αὐτὴ ἢ αὐτὸς ἦταν ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους» ποτὲ ὅμως δὲ βλέπει κανεὶς, ὅπως στὰ πρόσωπα τοῦ Ἐλστερ, ἓνα ἄτομον ὀρισμένου εἴδους. Καὶ ὅταν τὰ πρόσωπα τῶν ἔργων τῆς ὑποφέρουν ἀπὸ μιὰ ὁποιαδήποτε συγκίνηση, λέει τότε ἐντελῶς γενικῶς, ὅτι εἶναι θυμὸς, μκνία, φθόνος κ.λ.π. ποτὲ ὅμως δὲ βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ὅπως στὸν Ἐλστερ, πὼς μιὰ τέτοια ψυχικὴ κίνηση γεννιέται καὶ ἐκφράζεται μέσα στοὺς διάφορους ἀνθρώπινους τύπους.

Μπορεῖ ἐπομένως ἀτφαλῶς νὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι ὁ Χρίστιαν Ἐλστερ εἶναι ὁ πρόσκοπος τοῦ νεώτερου ρεαλιστικοῦ μυθιστορήματος στὴ Νορβηγία. Τὰ μυθιστορήματα τοῦ ἐξεδόθησαν γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ τὸ θάνατον τοῦ (1887), ἐγράφησαν ὅμως λίγο μετὰ τὸ 1870.

Ὁ Ἐλστερ εἶχε τὸ συναίσθημα πού ἔχει κάθε ἀνιχνευτὴς, ὅτι ἦταν μονάρχος. Ἐνοιῶθε τὸν ἐκαστὸ του σὰν «ἓνα ξένο πουλὶ» μέσα στὴ Νορβηγικὴ κοινωνία καὶ στὸ τέλος ἀμβέβαλλε ἂν ὑπῆρχε γονιμοποιὸς δυνάμεις γιὰ τὴ νέα ἰδεολογία στὴ Νορβηγία.

Μιὰ τέτοια ἀμφιβολία ὅπως, σχετικῶς μετὰ τὴ λογοτεχνία, ἦταν ἐντελῶς ἀβάσιμη. Τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐλστερ ἡ Νορβηγικὴ λογοτεχνία δὲν ἔμεινε καὶ πολὺ στὸ σημεῖο τῆς στροφῆς τοῦ δρόμου. Ἡ στρόφη εἶχε κιόλας γίνει. Ὁ Μπγιέρσον καὶ ὁ Ἴψεν εἶχαν καὶ οἱ δύο ριχτεῖ στὴν περιγραφή τῆς πραγματικότητος. Τὰ νέα διηγήματα τοῦ Μπγιέρσον ἢ Μάγκνχιλντ καὶ ὁ κηπετὴν Μαισάια, κατὰ τὸ 1870—80 δείχνουν ὀλοφανερά τὴ μεταστροφή. Περισσότερο ἢ Μάγκνχιλντ. Πάει πικρὸ ἐντελῶς ὁ ρομαντισμὸς τοῦ χωριοῦ, καὶ οἱ ρομαντικὲς χωριάτικες ιστορίες. Ἐκρηγῆσομε μιὰ πάρα πολὺ μεγάλη χωριατολαίτεια, ἔλεγε ὁ ἴδιος σὲ μιὰ συζήτηση πού ἀνοίξε τὸ βιβλίο του. Καὶ ὁ Ἄρνε Ἰκάρμποργ ἐδήλωσεν ὅτι μετὰ τὸ διήγημα αὐτὸ ὁ Μπγιέρσον εἰδείξεν

ὅτι δὲν πιστεύει πικρὸ στὸ Λαό. Ὅτι ὅμως ὁ Μπγιέρσον δὲν πιστεύει στὸ Λαό, εἶναι μόλα ταῦτα μιὰ παραπλανητικὴ ἔκφρασις πού θέλει νὰ εἰπῆ ὅτι ὑποτάχθηκε στὴν ἀξίωση μιᾶς πολὺ βαθύτητος περιγραφῆς τῆς κοινωνίας. Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴ Μάγκνχιλντ, παρουσιάζεται καὶ ἓνα πρόβλημα—ὁ γάμος—τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ φωτισθῆ μετὰ τὴν τέχνη τῆς διηγήσεως.

Ἦταν πολὺ φυσικὸ νὰ μὴ ζητήσῃ ὁ Μπγιέρσον νὰ ἀρπαχθῆ στὴ νέα ἐποχὴ μετὰ τὴν διηγηματικὴ μορφή καὶ νὰ λύσῃ μ' αὐτὴν τὰ τόσα τῆς δύσκολα προβλήματα, ἀλλὰ μετὰ τὸ δρᾶμα. Καὶ τὸ νεώτερον ὅμως μυθιστόρημα εἶχε βρῆ τὸς λάτρεις του, τὸν Κιέλλαντ καὶ τὸν Λίε. Γι' αὐτὸ τὸ μυθιστόρημα κυρίως εἶνε τὸ πᾶν, ἡ μοναδικὴ μορφή τῆς λογοτεχνίας πού λατρεύουν πραγματικῶς καὶ, καθένος μετὰ τὸν δικὸν του τρόπο, προσπαθοῦν νὰ τελειοποιήσουν. Ἐγράψαν καὶ θεατρικὰ ἔργα, ἀλλὰ θέλουν νὰ τὰ ξεχάσουν ὁ Λίε μάλιστα ἔγραψε καὶ ὠραίους στίχους—ὁ Κιέλλαντ ἔγραψε καὶ αὐτὸς κάποτε λίγους στίχους, πού καταβάθος δὲν ἔχουν κανένα ἄλλο ἐνδιαφέρον παρὰ νὰ δείξουν ὅτι μποροῦσε νὰ κάνη καὶ στίχους.

Τὸ μυθιστόρημα τοῦ Κιέλλαντ εἶναι πρῶτα πρῶτα πολεμικὴ, καὶ ὕστερα λογοτεχνία. Δὲν προσπαθεῖ νὰ δώσῃ βαθύτατη ψυχικὴ ἀνάλυση, ὁ σκοπὸς του εἶναι νὰ στήσῃ ἓνα ὀρισμένον κοινωνικὸ ζήτημα χωριστὰ στὸν ἀναγνώστη, νὰ ξεσκεπάσῃ τὴν ἀδικίαν, τὴν ὑποκρισίαν, τὴν σκληρότητα. Ὁ ἴδιος ἔχει δώσει τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν ἐξήγησιν τῆς τέχνης του: Ἄνάβω μιὰ μεγάλη φωτιά σὴν μέση καὶ ἐκεῖ θέλω νὰ κάψω ἓνα ἢ ἄλλο κοινωνικὸ κακὸ καὶ γύρω στὴ φωτιὰ μαζέθονται μερικὰ πρόσωπα πού ἐπᾶνω τους τὸ φῶς τῆς φωτιᾶς πέφτει ἄλλου δυνατώτερον καὶ ἄλλου πικρὸ ἀδύνατον· ἀλλὰ πάντοτε μόνο ὁ φωτισμὸς φωτίζει. Γι' αὐτὸ τὰ πρόσωπά μου εἶνε μονομερῶς φωτισμένα ἢ—ὅπως λένο—ἐπιπόλκια. Τέλος πάντων αὐτὸς μιὰ φορὰ εἶναι ὁ τρόπος ὁ δικός μου καὶ γι' αὐτὸ τὸν βρίσκω καὶ ἐγὼ ἐντελῶς ὑπέροχον. Ἦθελε νὰ γίνῃ συγγραφεὺς—ἀπολογητὴς νέων ἰδεῶν, καὶ τὸ κατόρθωσε, ἐπειδὴ εἶναι πραγματικῶς ὁ πικρὸς ξεχωριστὸς νεοιδεῶτης συγγραφεὺς πού ἀνέδειξεν ὡς τώρα ἡ Νορβηγία. Ἐδινε μεγάλη σημασίαν στὴν

εκτίμηση του κοινού στην τέχνη του· η ευχαρίστηση του όμως ήταν πολύ μεγαλύτερη όταν ένα κώμικ θυμού σηκονόταν έναντίον του θυμώνει με τους κριτικούς· που δε θέλουν να τον πάρουν στα σοβαρά, και κρίνουν δηλαδή τη συγγραφική παραγωγή του μόνον από αισθητικής (λογοτεχνικής) απόψεως και κουσκουσερέδου για σύνθεση, οικονομία έργων, ψυχολογία κλπ. Όταν όμως κανείς διανοούμενος διατριβιγράφος τον πή «Πανοῦκλα τῆς Κοινωνίας» τότε είναι κατενοουσιωσμένος. Τότε, λέει, του φαίνεται ότι ακούει ένα τραγούδι που του κάνει τόσο καλό, όσο κανένα από όσα άκουσε ως τώρα. Καταλαβαίνει τότε ότι το μαχαίρι καρφώθηκε στο κρέας.

Πίσω από την επιθυμία του Κιέλλαντ να κάνει τους κριτικούς του να θυμούνται, υπάρχει όχι μόνο η ίερη αγανάκτηση, που ο ίδιος κάποτε την έχαρακτήρισε ως πηγήν τῆς τέχνης του, αλλά πιο βαθιά ακόμα η συμπάθειά του για όλους όσους δυστυχοῦν μέσα στην κοινωνία. Αυτή είναι η ψυχή τῆς λογοτεχνικής του δημιουργίας και η αφετηρία των μεγάλων κοινωνικών του μυθιστορημάτων. Ο Μπιγιέρνσον είπε για τον Άλέξανδρο Κιέλλαντ ότι απέδειξε ότι με τις δυσκομονίες γίνεται κανείς ποιητής, αὐτὸ γίνεται κανείς ποιητής κληρώντας μόνο τὴν ἁρμονία με τὸν ἑαυτὸ του κι' ὅλο τὸν κόσμο, Μόνον τεμπέλης γίνεται μ' αὐτὴ τὴ μέθοδο». Πάντα πρέπει να υπάρχει κάποια δυσαρμονία, κάποια ἀκαταστασία, κάποια ἀνισότης, που να τὸν ἀνησυχεῖ και να τὸν ταραξεί. «Αὐτὸς ὁ Άλέξανδρος Κιέλλαντ, τί ἔκανε δηλαδή; ἔρωτᾷ ὁ Μπιγιέρνσον. «Ἄν βγάλωμε τὸ συγγραφικὸ του χάρισμα κατὰ μέρος, φυσικὰ δὲ μένει παρὰ ἡ δυσαρμονία, ὡς κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς τέχνης του. Γυρίζοντας ἐδῶ στὸν τόπο μας σὲ οικογένειες κι' ἐργοστάσια και γραφεῖα, εἶδε ὅτι ὅλα πηγαίνουν ὡς πρὸς τὸ καλὸ. Μόλα ταῦτα, ὑπῆρχε κι' ἓνα μεγάλο πλῆθος ἀνθρώπων, ὅλοι αὐτοὶ πού κατοικοῦσαν στὸ μὲν κι' ἔξω κατὰ τὴς βουνοπλαγιᾶς και κει τριγύρω κι' ἀγωνιζόντουσαν γιὰ τὴν ζῆσόν. γι' αὐτοὺς δὲν πηγαῖναν ὅλα και τόσο καλὰ. Αὐτὸ δὲν εἶναι και πάρα πολὺ σωστὸ, εἶπε μετὰ τὸ νοῦ του Κιέλλαντ. «Ἐπάρχει κάποια δυσαναλογία σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, κάποιος καιὸς λογαριασμός, ὠρισμένοι ἄνθρωποι να ζοῦν ἔτσι κι' ἄλλοι ἄλλοιῶς». Αὐτὴ ἡ ἐξήγηση τοῦ Μπιγιέρνσον γιὰ τὸ πῶς ὁ Κιέλλαντ ἔγινε συγγραφεὺς εἶναι ἀσφαλῶς πολὺ σοφὴ. Ἡ συμπονή όμως τοῦ Κιέλλαντ γιὰ τὴν δυστυχία δὲν ξεθυμαίνει σ' ἓναν κοινὸ και συνηθισμένο φιλανθρωπισμὸ. Τὸ δάκρυ δὲ θαμπώνει τὸ μάτι, ὅπως στὸ Ντίκενς. Ὁ Κιέλλαντ μεταχειρίζεται τὴν πέννα σὰ μαχαίρι. Ἀκοίμητος περιμένει τὴν

κρίση. Εἶναι ὁ πρῶτος Νορβηγὸς συγγραφεὺς γιὰ τὸν ὅποιον τὸ κοινωνικὸ ζήτημα παρουσιάζεται μετὰ ὅλην τὴν ἔκταση και ὅλην τὴν δύναμιν του και ἰσικιάζει ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ χωρὶς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητά, ξεχύνει τὴν ἀγριοδάγκωτη σάτυρά του ἐπάνω στὴν Ἐκκλησία και στὸ Κράτος, τὸ σχολεῖο και τὴν ἐκπαίδευση, τὴν ἐμπορικὴ ἠθικὴ και τὴν φιλανθρωπίαν, κι' ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βγαίνει ἡ ἀντίληψη του γιὰ τὴν δημοκρατικὴ τάση τῆς ἐποχῆς, τὴν πρόοδο τῶν χωρικῶν, τὴν ἐργατικὴ κίνηση. Ἔτσι ἐγεννήθηκε ἡ συμπάθειά σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους που ἡ κοινωνία τοὺς λυγίζει και τοὺς καταπιεζει. Ὅπως ἡ δυστυχημένη Μαντλέν στὸ Ἰκάρμαν και Βόρος ἢ ἡ Ἐλσε, ἢ ἡ κυρία Βένχε στὸν Παντρεμένο.

Ἄν πραγματικῶς ὁ Κιέλλαντ εἶχε θάλας σκοποὺς γιὰ τὴν λογοτεχνικὴ του ἐργασία να προκαλέσῃ αὐτὸ που τὸ ὀνόμαζε «Ἀναγνώριση τοῦ μίσους» μπορεῖ κανεὶς να εἶπῃ ὅτι αὐτὴ τὴ διάκριση πραγματικῶς τὴν ἐπέτυχε. Πολὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον Σκανδιναβὸ λογοτέχνη, εὐθύς μετὰ τὸ 1880, ἐνέπνευε τὸν τρόμο ὡς ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος τῆς νεώτερης, εὐρωπαϊκῆς κοσμοθεωρίας. Τοῦ φώναζαν ὅτι ἦταν ἓνας ἀπὸ ὁδηγοὺς στὸν ἀθεϊσμὸ και διέδιδε θεωρίες καταστρεπτικῆς γιὰ τὴν Κοινωνία και τὸ Χριστιανισμὸ. Ἐγράφηκαν μακρότατα ἄρθρα γιὰ «τὴν ἠθικὴ ἢ ἀνῆθικη ἀξία» τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς τοῦ Κιέλλαντ. Καὶ τὸ συμπέρασμα ἦταν ὅτι ἐδήλωσαν ὁ ἴδιος ὅτι θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του ξεχωρισμένον ἀπὸ κάθε ἀνώτερη ἠθικὴ, και ἀπὸ χριστιανισμὸ και κοινωνία. «Ἄν ἔχει κάποιο ἰδανικὸ» γράφει ἓνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους φωτισμένους παπάδες τῆς ἐποχῆς, «τὸ ἰδανικὸ του αὐτὸ δὲ φάνει ψηλότερα ἀπὸ τὴν ἀποθέωση τῆς Ἀμαρτίας».

Στὸ κοινωνικὸ μυθιστόρημα τοῦ Κιέλλαντ και στὰ πρότυπα που λέγαν ὅτι ἀκολουθεῖ, τοὺς γάλλους νατουραλιστές, και τοὺς Γερμανοὺς Σπιλχάγκεν Πάουλ και Κάυζε, φέρνει ἡ συντηρητικὴ κριτικὴ ὡς ἀντίθεση τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ντίκενς. Αὐτὴ δὲ φιλοδοξεῖ τὴν ἀναγνώριση τοῦ μίσους, λένε. Ὁ θάνατος του ἦταν λαϊκὸ πένθος γιὰ τὴν Ἀγγλία. Αὐτὸς ἀπέδειξε ὅτι τὸ ρεαλιστικὸ μυθιστόρημα δὲν εἶχε ἀνάγκη να γίνῃ ἢ ποίηση τῆς ἀδιαντροπιᾶς. Καὶ γιατί; Γιατί τὸ μάτι του ἦταν καθαρὸ «Ἄφηστε τὸν Ντίκενς να γράφει ὅτι θέλει, πάντα θὰ εἶναι καθαρὸ», γράφει ἓνας κριτικὸς.

Κι' ἐντούτοις ὁ Κιέλλαντ ἦταν θαυμαστῆς τοῦ Ντίκενς Βρίσκεται όμως ὠρισμένως κοντύτερα στοὺς γάλλους νατουραλιστές. «Τὴν ταβέρναν» τοῦ Ζολᾶ, μετὰ τὴς σκοτεινῆς εἰκόνας τῆς ζωῆς τοῦ ἐργάτη—τὴν ἐθεώρησε ὁ Κιέλλαντ ὅτι ἄφησε ἐποχὴ. Ἡ θαριὰ

δμως και συμπαγής επιχειρηματολογία του Ζολᾶ τὸν ἐδίωχε μακρὰ. Ἐπνιγε τὴν κεντρικὴν ἰδέαν. Ἐτσι ἐνόμιζε. Ἀπὸ αισθητικῆς ἀπόψεως ἀποκλίνει περισσότερο πρὸς τὸν Ντωντέ παρὰ στὸν Ζολᾶ· ἡ χάραξ κ' ἡ διάθεσις τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Ντωντέ συγγενέδων μὲ τοῦ Κιέλλαντ. Φαίνεται μάλιστα καὶ δάνεισμα μερικῶν μοτίβων ἀπὸ τὸν Ντωντέ· τοῦ Κιέλλαντ δὲ μὲ τὰ μυθιστορήματα ξεχωρίζουν ἐντελῶς καὶ πολὺ μάλιστα ἀπὸ τοῦ Ντωντέ μὲ τὴν πολεμικὴν τους, τὴν κεντρικὴν τους ἰδέαν, τὸν ὠρισμένο ἀντικειμενικὸν σκοπὸν. Ὁ Κιέλλαντ ἦταν ἕνας δηλωμένος ὀπαδὸς τῆς ὠφελιμιστικῆς σχολῆς. Αὐτὴ ἡ θεμελιώδης σκέψις στὰ μυθιστορήματά του εἶναι στενότατα δεμένη μὲ τὸν ἀγγλικὸν ὠφελιμισμὸν. Ἔβρισκε ὅτι ἦταν θαυμαστὴ καὶ ἐνθουσιώδης ἀναγνώστῃς τοῦ Στούαρτ Μίλλ, πού τὸν ἐγνώρισε στοὺς Σκανδιναβοὺς ὁ Μπράντες. Τὴν ὠφελιμιστικὴν ἠθικὴν τοῦ Στούαρτ Μίλλ, τὴν ὀνομάζει αμιὰ στερεὰ φιλοσοφία τῆς ζωῆς καὶ ὅταν κάπου λέει ὅτι αἱ δυσαρρέσκεια εἶναι ἡ δρῶσα δύναμις τῆς ζωῆς ἢ σκέψις τοῦ αὐτοῦ εἶναι ἐντελῶς σύμφωνη μὲ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ Στούαρτ Μίλλ. Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὸν ὅτι τὸ πρῶτον τοῦ μεγάλου μυθιστορήματος: Γκάρμαν καὶ Βόρσε, ἐσκοπεύει νὰ τὸ ὀνομάσῃ «οἱ δυσαρρεστημένοι».

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μίλλ, ὁ Κιέλλαντ εἶναι ἐπηρεασμένος πολὺ δυνατὰ κ' ἀπὸ τὸ μεγάλο Δανὸ λογοτέχνη τὸν Σοέρεν Κίρκεγκορντ. Οἱ ἐπιθέσεις τοῦ Κίρκεγκορντ κατὰ τοῦ ἐπίσημου Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξαν χωρὶς ἀμφιβολίαν ἀπὸ τις πῦθ δυνατῆς διεγέρσεως γιὰ τὸν Κιέλλαντ. Κι' ὁ Μπράντες, καὶ στὴ Βιογραφίαν τοῦ Κίρκεγκορντ καὶ στὶς διαλέξεις του στὴ φοιτητικὴ ἔνωσις ἀπὸ τὸ 1876, παρουσίασε τὸν Κίρκεγκορντ, ὡς ἕναν πού μπορούσε νὰ τὸν μεταχειριστοῦν γιὰ τὸν μελλοντικὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κιέλλαντ ἄλλως τε λέει καθαρά: «Μπορῶ νὰ εἰπῶ ὅτι κάθε φορὰ πού γράφω τὸ μάτι τοῦ Σοέρεν Κίρκεγκορντ βρίσκεται ἀπὸ πάνω μου». Ὅταν ἔγραψε τὴν *μιορτὴ τοῦ Ἀη Γιάννη*, τὸ βιβλίον ἐκεῖνο κατὰ τῆς ὑποκρισίας, τὸ πολεμικώτερον ἀπὸ ὅλα τοῦ τὰ βιβλία, «ἐννοιωθε ὅτι ὁ Διδάσκαλος ἦταν κοντάτου», γράφει σ' ἕνα γράμμα τοῦ στὸν Μπράντες.

Ἡ Τέχνη τοῦ Ἀλεξάνδρου Κιέλλαντ εἶναι πρῶτον πρῶτον, ὅτι δίνει στὰ μυθιστορήματά του ἕνα περιβάλλον μὲ τὴν πιὸ δυνατὴ ζωντανότηταν. Ὁ μεγάλος τεχνίτης φαίνεται σ' αὐτὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς διάκρισις πού κάνει μεταξὺ τοῦ οὐσιώδους καὶ τοῦ μὴ οὐσιώδους. Δὲ νομίζει ἀπαραίτητη—ὅπως οἱ γάλλοι νατουραλιστῆς—τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανοποίησιν, νὰ καθίσῃ νὰ κἀνὴν μὴ ψιλοκοσμινισμένη περιγραφήν γιὰ

ὅλες τῶν λεπτομερειῶν. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ νομίζει ὅτι ὁ Γιάκοφεν ἐτράβηξε πάρα πολὺ μακρὰ. Ὁ Κιέλλαντ διώχνει κάθε περιττολογία. Ἐκεῖνο δὲ μὲ πού πραγματικῶς δημιουργεῖ καὶ ξεχωρίζει κάθε πρόσωπον, βρίσκεται ὀλοζώντανον γιὰ τὸν καθένα. Καὶ φυσικὰ αὐτὸ τὸ κατορθώνει ἀκόμα περισσότερο στὰ μυθιστορήματα πού ἀποδίδει τὴν πραγματικότηταν ἐκεῖνη πού τὴν ξέρει καλύτερα—ὅπως στοὺς Γκάρμαν καὶ Βόρσε. Στοὺς ἐργάτες δὲ μὲ, τὸ ἐναντίον πού θέλει νὰ περιγράψῃ ἕνα περιβάλλον τῆς Κριστιανίας, δὲν τὸ ἐξουσιάζει, κατὰ βάθος, διόλου.

Ἄν τὸ μυθιστορήμα τοῦ Κιέλλαντ εἶναι πρὸ πάντων πολεμικὴν, τοῦ Λίε εἶναι πρῶτον λογοτεχνία καὶ κατόπιν ἡ μᾶλλον διόλου πολεμικὴ. Ἀφοῦ διαβάσει κανεὶς ἕνα μυθιστορήμα τοῦ Λίε, αἰσθάνεται τὴν ἐντύπωσιν ὅτι νὰ μπῆκε σὲ νέους κόσμους, κατὶ πού δὲν τὸ εἶχε φαντασθεῖ, συχνὰ κατὶ τὸ ἀνεξήγητο, πού μόλις ταῦτα κλείνει μέσα τοῦ πραγματικότηταν. Εἶναι ὀραματιστῆς, ἐρευνητῆς, κριτικὸς. Ἄργετ νὰ κατακρίνη κ' ἀντιλαμβάνεται γρήγορα. Ἄντιδρῶσε πάντα στὴ μονομέρεια τοῦ Κιέλλαντ. Δὲν θέλει νὰ δώσῃ μονάχα μὴ ἀποψη τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ὀλόκληρη τὴν ζωὴν. Κανένας Νορβηγὸς λογοτέχνης δὲν ἔχει τόσο ἀποδεδειγμένως ἐργασθεῖ, μὲ σκοπὸν νὰ δώσῃ μὴ ἐντελῶς ὀλόκληρη εἰκόνα τῆς πραγματικότητος· ἡ κυρία θέσις στὰ μυθιστορήματά του καὶ ἡ δρῶσα δύναμις σ' ὅλη τὴν τέχνην του εἶναι νὰ διδάξῃ τὸ Νορβηγικὸν Λαὸν νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸ του.

Ἄν βγάλη κανεὶς τὸν Μπιγιέρσον, δύσκολα βρίσκει ἕστω καὶ ἕναν ἀκόμα ἀπὸ τοὺς νεώτερον μας συγγραφεῖς, πού νὰ ἔζησε μὲ τόση ἐσώτατην ἀγάπην στὴ Νορβηγίαν ἀπὸ τὸν Γιόνας Λίε. Ὁ ἴδιος εἶπε κάποτε ὅτι χωρὶς τὴν σταθερὴν σκέψιν γιὰ τὴν Πατρίδα δὲ θὰ μπορούσε νὰ γράψῃ. Ἡ μεγαλύτερη τοῦ φιλολογικῆς ἀγάπης εἶναι ὁ Βέργκελαντ.

Δίπλα στὸν ποιητὴν παρουσιάζεται πάντα καὶ πολὺ ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα Λίε. Ἐργάζεται μεθοδικὰ. Μπορεῖ πολλοὶ νὰ εἰποῦν ὅτι ὁ Ὄραματιστῆς εἶναι ρομαντικὸν ἔργον, ὅχι ὅμως κ' ὅτι εἶναι ἀπομακρυσμὸς ἀπὸ τὴν πραγματικότηταν. Τὸ ἐναντίον εἶναι μὴ ἔκφρασις τῆς τάσεως πρὸς τὴν ἀληθινὴν καὶ σωστὴν πραγματικότηταν. Ἀρχίζει μ' αὐτὸ πού ξέρει τὴν πραγματικότηταν πού ἐσχετίσθηκε στὴν ἀρχὴ—τὴν Νόρντλαντ—ἀλλὰ πλαταίνει σταθερὰ τὸν κύκλον τῶν παρατηρήσεων του. Ἡ εἰκόνα πρέπει νὰ εἶναι τέλεια σχεδισμένη. Νοιώθει πὺς εἶναι συγγενῆς μὲ τὸν Ἐίλερτ Σούντ. Ὡς ποιητῆς θέλει νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἐρευνα γιὰ τὴν ζωὴν τοῦ Νορβηγικοῦ λαοῦ. Ὅταν ἔγραψε τὸν Ὄραματιστὴν (*Deu Erems gute*) δὲν ἐπῆρε συγγραφικὴν ὑποτροφίαν

άλλα έπιστημονική ύποτροφία, για να κάνει ταξείδια στη Νόρντλαντ κι' άλλες απόμακρες άκτές της Νορβηγίας και να σπουδάσει το χαρακτήρα του λαού, τον τρόπο της ζωής και τη φύση». Και για εξόφληση της ύποτροφίας μας έδωσε τα διηγήματα από τη Νόρντλαντ και το Τρικίταριο από Μέλλον». Άργότερα έπηρε κι' άλλη ύποτροφία για να μορφωθεί ως λογοτέχνης ταξιδεύοντας στο εξωτερικό· εξακολούθησεν όμως τον ίδιο δρόμο—ο Λόδσεν κι' ή γυναίκα του—έλαμε αρκετές δοκιμές για το νεώτερο μυθιστόρημα με τον Θωμά Ρόσς και τον "Ανισμ Σράνιερ, αλλά αισθάνεται μιá άβεβελιότητα και ξαναβρίσκει τον μίτον με τη Ρούτλαντ και το: Τράβα μέρος.

Τα μυθιστορήματα αυτά του Γιόνας Λίε από τη ζωή του Νορβηγικού λαού δέν παρουσιάζουν το γενικό εκείνο σφάλμα, που οι περιγραφές της λαϊκής ζωής συχνάτα παρουσιάζει, το ότι δηλαδή ή λαϊκή ζωή φαίνεται μόνο απ' έξω. Ο Γιόνας Λίε βλέπει κι' από μέσα, ή ψυχολογία του γίνεται ολο και πιο βαθύτερη κι' αυξάνεται σταθερά ή δύναμη του να περιγράφει πιο πολυσύνθετους ανθρώπους και περιστάσεις. Κι' έτσι, εύθυς μετά το 1880 βρίσκειται έντελώς έξωπλισμένος για το νεώτερο ρεαλιστικό μυθιστόρημα.

(Από το Νορβηγικό)

I. ΧΡΥΣΑΦΗΣ

NUIT PROFONDE

Στη βαθειά της ζωής μου νυχτιά,
στο πηχτό που με ζώνει σκοτάδι,
μιά σου πόθησο, μιά σου ματιά
να μουρθεί σαν ούρανο ένα χάδι.
Στη βαθειά της ζωής μου νυχτιά,
μιά σου πόθησα, μιά σου ματιά.

Στη βαθειά της ζωής μου νυχτιά,
σαν και πρώτα, νάρθεις καρτερώ σε,
φως να ρήξεις με μιά σου ματιά . . .
μá του κάκου, Καλή μου, καλνώ σε,
στη βαθειά της ζωής μου νυχτιά
φως να ρήξεις με μιά σου ματιά.

(Από τα Γαλλικά).

NATIBE

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Δήμου Τανάλια: ΤΟ ΦΩΣ ΠΟΥ ΚΑΙΕΙ, 1922

Με δλη τη βιβλιοπλημμύρα που κατακλύζει εδώ και κάμποσον καιρό τον τόπο μας, πολί λιγοστές είναι οι ευκαιρίες όπου αίστάνεται κανεις τον έαυτό του αναγκασμένο να μιλήσει για ένα καινούριο βιβλίο. Τα περισσότερα βιβλία θά μπορούσαν και να μην ιδούνε το φως δίχως να ζημιωθεί τίποτα μ' αυτό ή λογοτεχνία. Το βιβλίο του Δήμου Τανάλια δέν ανήκει εύτυχώς σ' αυτή την κατηγορία. Βλέπω τους καλούς μας φίλους που είναι συνάμα και τρομεροί αισθητικοί να στραβομουτσουνιάζουνε α"Αίντε πάλε ο Παρορίτης στις δόξες του. Ένθουσιάζστηκε με τον Τανάλια μόνο και μόνο γιατί το βιβλίο του είναι σοσιαλιστικό». Να κρούσουμε την προτίμησή μας, δέν το νομίζουμε ήθικό. Μά, το δηλώσαμε πολλές φορές· είμαστε πρόθυμοι να μην αρνηθούμε το έργο κανενός, φτάνει μόνο να στηρίζεται πάνω σε μιάν ειλικρίνεια, σε μιάν ώριμμένη κοσμοθεωρία, που έμεις το βρίσκουμε έρο άπαραίτητο για ένα καλό έργο, σε μιάν κοσμοθεωρία που να μξ; δίγη μιάν εξήγηση της ζωής ικανοποιητική και σύφωνα με τά πορίσματα της νεώτερης έπιστήμης μακριά από τά χιλιοσιπωμένα, τά άσυνάρτητα και τά αντιφαστικά των έεροφαντών της αισθηματικής άναγούλας. Έτσι έμεις έννοούμε την τέχνη κ' έτσι την θέλουμε και μόνο μιá τέτοια τέχνη νομίζουμε πως μπορεί να ικανοποίηση σήμερα στην έποχή της άδυσώπητης αυτής άνάλυσης της ζωής, τις λογοτεχνικές και γενικώτερα τις πνευματικές ανάγκες της χώρας μας. "Αν αυτή ή αντίληψη δέν ικανοποιεί τη νοσηρή αισθητική των άδιαλλάχτων αισθητικών, λυπούμαστε πολί. Έμεις πιστεύουμε πως μπορεί ένα έργο να συβιδάσει τις ανάγκες του ώραίου με τά πορίσματα της έπιστήμης. Το πως θά γίνει αυτός ο συβισαμός, αυτό είναι το μυστικό του άληθινού τεχνίτη. Αυτή την άπλή άλήθεια πρέπει να τηνε χωνέψουνε τέλος πάντων οι τεχνίτες μας κ' θέλουμε ναποχτήσουμε κ' έμεις τέχνη σοβαρή που να μην είναι άπλως ένα άσκοπο συναρμολόγημα λεξώνε, γεγονότων και ιδεών, αλλά θετική συνεισφορά στη δημιουργία ενός νέου πολιτισμού, μιξ καινούριας δηλαδή ζωής πάνω σε πιο γερά θεμέλια.

Να γιατί μξ; χαροποιεί το καινούριο βιβλίο αυτού του Δήμου Τανάλια που έχουμε στα χέρια μας. Άναπνέουμε. Δόξα σοι ο Θεός· επί τέλους που βρέθηκε κ' ένας άνθρωπος να μξ; είπη με λόγια ώραία γνωστά βέβαια πράματα μά τόσο άγνωστα κι' άκτανότητα στον τόπο μας. Και να πως λύνεται τó αί-

στητικό πρόβλημα όταν ο συγγραφέας τύχη να είναι αληθινός καλλιτέχνης, σαν τον Τανάλια. Το βιβλίο του είναι γιομμένο κινούρια επιστήμη με κι όμορφιά. Αυτό ζητούμε και χαϊρόμαστε που επιτέλους το βρίσκουμε. Είναι ένα έργο λυρικό δυνατής πνοής. 'Αρχίζει με ένα διάλογο του Προμηθέα, του 'Ιησού και του Μώμου. Τα πρόσωπα αυτά είναι απλά σύβολα. 'Ο Προμηθέας είναι ο Νούς, ο 'Ιησούς ή Καρδιά, ο Μώμος ή φωνή της κινούριας 'Επιστήμης. Είναι οι απόπειρες που γίνανε για να μη ο άνθρωπος ακριβώς στο νόημα της ζωής. 'Ο Προμηθέας βοηθούσε τους ανθρώπους να γνωρίσουνε τη ζωή, ο 'Ιησούς να την αισθανθούνε. Με κι ο ένας κι ο άλλος παρκαγνώρισαν ή αγνόησαν τη δύναμη των υλικών δρων που επηρεάζουνε τη ζωή και της δίνουνε τη τελική διαμόρφωσή της. Αυτή τη θλιβερή αλήθεια αποκκλύπτει ο Μώμος με την πικρή σαρκαστική του φωνή ενώ ο Χριστός γέρνει το κεφάλι του πάνω στο Σταυρό όπου τονε σταυρώσανε. Στόν τόπο όπου άστραψε το φώς, το φώς τόν Νοῦ (Προμηθέας) και που τονε θέρμνε ο 'Ηλιος της 'Αγάπης ('Ιησούς) μια Πολιτεία άμαρτωλή γεννιέται. Είναι ή πόρνη πολιτεία των 'Ιχυρών και των Λίγων, είναι ή πόρνη θρησκεία, ή πόρνη τέχνη. Μια ζωή δυστυχίας, ψευτιά και πίκρας που τηνε ζουγαφίζουνε τα τραγούδια των 'Ωκεανίδων, των Σεραφείμ, της Μάννας 'Ιης, της Μάννας του Χριστού, και της Μαγδαληνης. 'Η άμαρτία, ή παρκαγνώριση δηλαδή των αληθινών αλύγιστων νόμων που κυβερνούνε τη ζωή, γεννάει την πόρνη. 'Η άμαρτία εκπορευεί την πολιτεία, τη θρησκεία, την τέχνη κ' ή πόρνη μεθυσμένη από τους καπνούς της άμαρτίας που άναπνέει παντού, μαστιγώνει την πολιτεία μέσα σ'έναν τρελό, όργιαστικό χορό που τη φήγει νεκρή. Πεθαίνει ή πόρνη, ή 'Αμαρτωλή Ζωή και στη θέση πουπεσε ή πόρνη έρχεται ύστερα ο Λαός για να βροντοφωνήση ότι ή ζωή δέν είναι προνόμιο τῶ λίγων αλλά δικαίωμα των πολλών :

Ένα μεγάλο σπίτι είναι όλη ή Σφαίρα
κ' είναι όλοι άδέρφια, θεοί και κυβερνήτες
και και το πνεύμα των ανθρώπων,
ή 'Αλήθεια, ή άρετή, το ώρατο,
είναι όλωνών χαρα κ' έργο όλωνώνε.

Μέσα από την αντίφαση τῶ φωνῶν ξεχωρίζει μια βαθιά και δυνατή φωνή 'Η φωνή του οδηγητή. 'Η μάζα χρειάζεται βέβαια τόν οδηγητή της κι ούτε άποτελει αυτό καμιά άρνηση της αλήθειας ότι οι λαοί μοναχοί με τα ίδια τους τα χέρια δημιουργούνε την τύχη τους. Γιατί ο οδηγητής αυτός είναι ο φυσικός οδηγητής, είναι ή συνισταμένη όλων των ζωϊ-

κών και πνευματικών ενεργειών ενός λαού.

Είναι ή ζωή ή με δίχως όνομα, δέν είναι ο δικτάτορας που θα υποτάξη κάθε άλλη θέληση στην κούχισεία του, ο μαστιγωτής και ο εκμεταλλευτής, αλλά ο έντολοδύχος και ο εκτελεστής και ο ιθύντορας προς μια κατεύθυνση από την ίδια τη ζωή από πρώτα καθωρισμένη που του είναι άδύνατο κι ε θέλει να τηνε αλλάξει.

Ένας δέν είμαι! Είμαι χιλιάδες!

Δέν είναι μόνο οι ζωντανοί που με ακολουθάνε
χιλιάδες πεθαμένοι με ακολουθάνε
κι άγέννητοι χιλιάδες με εύλογάνε!

Με το στόμα του μιλούνε οι άδυσσοί όλων των περασμένων αιώνων. 'Ο οδηγητής όραματίζειται τόν καινούριο κόσμο, την καινούρια ζωή.

Δίνω μαχίρι στους ανθρώπους!

Καθώς το μπήγω μες τη 'Ιης,

της γίνεται άξονας Φωτιάς,

της νέας Ζωής, της νέας 'Αλήθειας

δθε περνάει γαρμίζει τα βασίλεια

του Μίσους, της Ψευτιάς, της 'Αδικίας

στηλώνοντας τετράπλατο, τετράρωτο

το Ένα βασίλειο της 'Αγάπης

της Παγκόσμιας 'Αγάπης το βασίλειο!

Ύστερα από μιάν άπειλητική στιγμή, σαν προάγγελο καταιγίδας, αρχίζει να χαράζει ένα φώς που όλο και δυναμώνει στη θέση ακριβώς όπου έπεσε ή πόρνη.

Είναι το γαλάζιο φώς της καινούριας ζωής που ο ποιητής και μαζί του όλα τα λευτερωμένα πνεύματα, το βλέπουνε να άνατέλλη στη θέση όπου έπεσε ή πόρνη, στη θέση δηλαδή της άμαρτωλής πολιτείας, μέσα από τους κίτρινους καπνούς της άμαρτίας που ζώνουνε σήμερα όλη τη ζωή μας.

Αυτό σε μιάν πρόχειρη άνάλυση είναι το καινούριο αυτό έργο που έρχεται να τονώσει τη φτωχή μας φιλολογία χύνοντας καινούριο αίμα στις άναίμικες της φλέβες. Ένα έργο μεγάλοπνευστο επικής πνοής και μεγαλοπρέπειας, βγαλμένο από τη βαθιά παρατήρηση της ζωής, ζωογονημένο από το θερμό ήλιο της 'Αλήθειας. Μά συνάμα κ' ένα έργο πολιτισμένο, μπορού να είπω, ραφικρισμένο στη σκέψη και στο διαλογό, που παρουσιάζει έτσι ξεχωριστό ένδιαφέρον στόν τόπο αυτό της χοντροκομμένης σκέψης και του πλαδαρού άνοόσιου διαλόγου. Ύστερα από το περίφημο έργο της Ρωσίδας Μαρίας Κονοπνίτσκη «Προμηθέας και Σίσυφος», το «Φώς που κείνει» είναι το πρώτο έργο αυτού του είδους που παρουσιάζεται στη φιλολογία μας. 'Αλλά ενώ τα δυο αυτά έργα μοιάζουνε στο έξωτερικό διάγραμμα, ή έσωτερική τους ουσία πα-

ρουσιάζεται ολότελα διαφορετική στον «Προμηθέα και Σίσυφο» είναι ο άνθρωπος που δέ μπόρεσε να έχτιμήση τι αξίζει το φώς που του χάρισε ο Προμηθέας, κ' έτσι πυρπολεί και καταστρεφει με τὰ ἴδια του τὰ χέρια τὴν Πολιτείαν, ἐνῶ στὸ «Φῶς που κίσει» εἶναι ὁ ἄνθρωπος που βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ἀμαρτωλῆς πολιτείας γιὰ νὰ χαιρετίση τὸ καινούριο φῶς. Ἡ διαφορὰ ἢ ιδεολογικὴ καὶ μετ' ἅλη τὴν ὁμοιότητα τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς, εἶναι μεγάλη καὶ θεμελιώδεια.

Σημειώνουμε με ἐξωτερικὴ ἱκανοποίηση τὸ γεγονός ὅτι καὶ ἡ δική μας λογοτεχνία ἀρχίζει νὰ μελετᾷ τὸ πρόβλημα τῆς Ζωῆς ἀπὸ μιὰν καινούρια, τὴ μόνη ἀληθινὴ ἀποψη, τὴν ἀποψη δηλαδή πὼς τίποτα οὔτε ἔγινε οὔτε γίνεται στὸν κόσμον πού νὰ μὴν ἔχη τὴ βάση του κυρίως στοὺς ὕλικούς, δηλαδή οἰκονομικούς ὅρους. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαμαντένια ἀρχὴ πού ἀπάνω σ' αὐτὴ θὰ θεμελιωθῇ ἡ καινούρια Τέχνη. Μετ' ὅ φῶς τῆς θὰ μπορέσουμε νὰ ἰδοῦμε βεβαίως τὴ Ζωὴ μας πού σήμερον δὲν τὴν γινώσκουμε πρὸς μόνον στὴν ἐπιφάνειά τῆς. Ὁ Τανάλιος κάνει ἕνα βῆμα στὸν καινούριο δρόμον κ' ἕνα βῆμα γενναῖο μάλιστα. Βέβαια δὲν ἀποδείχνει τὸ θέμα του σ' ἕνα ἔργο συνθετικόν, παρμένο μέσα ἀπὸ τὴ Ζωή. Τὸ ἔργο του παραμένει σὰ μιὰ φιλοσοφία καὶ σὰν ἕνα μεγαλόπνευστο κήρυγμα πάνω στὸ φαινόμενον τῆς Ζωῆς. Μὰ εἶναι ἕνα κήρυγμα ποιητικόν, μέσα στὰ σύνορα τῆς ποιητικῆς τέχνης. Στίχοι σφιχτοί, μεστοί, δυνατοί, πρόζα πολιτισμένη πού θυμίζει Φλωμπέρ ἢ Ἀνατόλ Φράνς. Τὸ τραγούδι τῆς «Μάννας τοῦ Χριστοῦ» γιοματὸ πάθος μετ' ἰσχυροὺς ῥίμες τοῦ πού μοιάζουσι σὰ λυγμοί. Κ' ἔπειτα τὸ σκληρὸ μαστίγωμα τῆς ἀμαρτωλῆς Πολιτείας ἀπὸ τὴν Πόρνη πὼς χαράζει αἰματηρὰς λουρίδες πάνω στὸ σάπιο κορμὶ τῆς.

Ἐγὼ μιὰ ἢ Τέχνη, πού χωρίζω,
ἀντὶς νὰ ἐνώνω τοὺς ἀνθρώπους,
καὶ πού ἀνσταίνω μέσα ἀπὸ τοὺς τάφους
παλιὰς ἰδέας, ποῦχουν πεθάνει,
χτυπώντας τὰ φτερά τοῦ πνεύματος
ὀπίσω, ὀπίσω, ὀπίσω.

● σκοτώνοντας τὴ Ζωὴ καὶ τὴ λαχτάρη τῆς
γιὰ φῶς, γιὰ λευτεριά, γι' Ἀνέθεσμα!

Ἡ γλῶσσα τοῦ ἔργου δημοτικὴ θὰ κέρδιζε περισσότερο ἢ λίπανε καμπόσοι τύποι ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα πού τὴν ἀσκημίζουν.

ΓΙΑ ΤΟ "ΩΡΑΙΟΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ,"

Φίλιππε Ταγκόπουλε,

Στὸ ἄρθρον πού μοῦ ἔκαμες τὴν τιμὴν ἀνακδημοσιεύσης ἀπὸ τὸν «Παντογνώστη» («Τὸ Ὁραῖον Παρελθόν») εἶχαν γίνει μερικὰ τυπογραφικὰ λάθη, πού πέρασαν φυσικὰ καὶ στὴν ἀναδημοσίευση Στεφανίδης π.χ. ἀντὶ Στεφανίδης, 1870 ἀντὶ 1890, ἀποψία ἀντὶ διαψία κλ. Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον—καὶ γι' αὐτὸ κυρίως σοῦ γράφω,—εἶνε κεῖ πού μιλῶ γιὰ τὸ τετράστιχο τοῦ Μπάμπη Ἀννίνου καὶ φαίνεται νὰ τὸ λέω ἀδύνατον μέχρι σήμερον, ἐνῶ ἤθελα νὰ πῶ ἀθάνατον. Παρκακλῶ λοιπὸν νὰ διορθωθῇ.

Ὅσο γιὰ τὰ σχόλια σου καὶ τὸ κατοπινὸ σημείωμά, μετ' ἡ εὐκαιρία αὐτὴ σὲ πληροφορῶ 1) πὼς γιὰ τὸ μεγχελετὸ τοῦ Παλαμά ποτὲ δὲν εἶχα τὴν ἐναντία γνώμη καὶ 2) πὼς πολλὰ γυρεύεις ἀπὸ τὸ σημερινούς νέους, ἀνίκανούς γενικὰ γιὰ κάθε ἔρευνα, μελέτη καὶ συγκέντρωση, προπάντων σ' ὅτι ἀφορᾷ τὴ Νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία. Ποτὲ δὲν ξεχνῶ τί μοῦ ἔγραψες μιὰ φορὰ ἕνας ἀπ' αὐτούς: «Ἦθελα πολὺ νὰ κάμω μιὰ διάλεξη γιὰ τὸ Ἔργον σου, μὰ πού νὰ τὸ βρῶ καὶ νὰ τὸ μελετήσω σκοπισμένο σὲ τόσες ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ; Θὰ ἤθελα ἐξ ἡμῶν;» Ἀκούς ἐσύ; Ὁ νεκρὸς ἐσχεδιάζε μελέτη γιὰ τὸ ἔργον ἐνός συγγραφέα πού ἔδ' ὀλίγα χρόνια στάθηκε ὁ γονιμώτερος ἴσως διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, κωμωδιογράφος, κριτικὸς καὶ φιλολογικὸς χρονογράφος, καὶ εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ μὴ τοῦ στοιχίσῃ οὔτε ἕξ-μηνῶν ἐργασία!

Κι' ἔτσι ὅλοι τοὺς σχεδόν. Τελευταῖα στὴν Πόλη, νέος λόγιος, μιλώντας γιὰ τὴν σύγχρονη μας διηγηματογραφία, ἔλεγε πὼς τὸ διήγημά μου «Πετρεῖς στὸν Ἥλιον εἶναι «ὁ μόνον πού ἔχει ἐνδιαφέρον στὴν ὑπόθεσιν»!! Μένει τώρα ἀμφιβολία, πὼς ὁ κριτικὸς αὐτὸς μιλοῦσε χωρὶς νὰ ἔχη διαβάσῃ οὔτε τὸ ἑκατοστὸ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε; Καὶ μένει ἀμφιβολία, πὼς οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς πού κρίνουν τάχα τὸ ἔργον μου, δὲν ξέρουσι οὔτε τοὺς κυριώτερούς του σταθμούς, ἄλλοι σταματισμένοι στὰ παλιὰ κι' ἄλλοι κατὰ τύχη διαβάζοντες κανένα καινούργιον;

Κι' αὐτὸ πού γίνεται μετ' ἐμένα, γίνεται φυσικὰ μ' ὅλους ὅσοι ἔχουν ἕνα ἔργον πολυχρόνιον, πολυσύνθετον, ποικίλον κ' ἐξελιγμένον, πού γιὰ νὰ κριθῇ, ἀπαιτεῖ ἔρευνα, συγκέντρωση, μελέτη. Τέτοια πράγματα δὲν διαθέτουν οἱ νέοι μας, ὥστε μὴ ἐλπίσης πὼς κινίνας ἀπ' αὐτούς, θὰ ξεθάψῃ τοὺς θησαυρούς, πού ἀντίκουσες μετ' αἰλιγγῶν στὶς βιβλιοθήκας. Κάποιος παλιός, σὰν καὶ σένα ἢ σὰν ἐμένα, θὰ τὸ κάμῃ κι' αὐτό ἢ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐρχόμενους...

25)10)22

Δικός σου

Γρ. Ξενόπουλος.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

ΚΙΤΡΙΝΟ ΑΠΘΜΕΣΗΜΕΡΟ

Τὸ ἀστενισμένο ἠλιόφωτο στὸ ὑγρὸ τὸ τζάμι ἀπάνου
Τρέμει ὡς ἀνθάμι ἐξωτικό—κ' ἐγὼ μὲ τοῦ Τριστάνου

Τὸ ἔβαλλο πάθος τῆ γλυκιὰ μου Ἰζόλντη ἀναλογιοῦμαι.
Μπρὸς μου ἓνα βάζο ρόδα ὠχρά, πού ὡς τὰ κοιτῶ θυμεῖμαι

Τοῦ σκεπτικοῦ προσώπου τῆς τῆ θλιβερῆ γαλήνη
Καὶ τῆς φωτῆς τῆς τὸν ἀχό, πού ὡς μιὰ πνοοῦλα οὐβύνει.

Καὶ μέσα μου ἓνας κίτρινος θυμὸς σὰ νὰ χαράζει,
'Αργεξινῶντας τὸ στυγιὸ τοῦ ἀτελεισμοῦ μαράζει.

ΜΙΑ ΚΟΙΝῆ ΙΣΤΟΡΙΑ

Τῆς L. Vr.—'Αφιερῶμένο.

Μιὰ ἀγαπημένη θύμηση ξανά μου φέρνει ἐμπρός μου
Μιὰν ἀδεια κάμαρα, ἓνα ὀκνὸ, γαλήνιο δειλινὸ
Κ' ἓνα παράθυρο ἀνοιχτιό, πού ὅλο τὸ βλέπω ἐμπρός μου.

Κ' ἓνα παράθυρο ἀνοιχτὸ πρὸς μακρινὰ τοπία
Κι ἀκόμα μιὰ γλυκιὰ φωνή, ἀπαλή, μελωδική,
Γερμάτη ἀπὸ μία μουσικὴ κι ἀφραστὴ νοσταλγία

Μιὰ νοσταλγία, πού ὡς ἀρωμα βαθιά μου εἶναι χυμένη,
'Ὡς μιὰς γυναίκα ἀρωμα περαστικῆς, πού ἀργά
Πρὸς κάποιον δρόμου σκεπτικὴ τὸ τέρμα ξεμακραίνει

Κι ὅλα εἶναι πάλι ἔτσι κοινά, σὰ μιὰ γνωστὴ ἱστορία,
Πού ἔχει φορὲς ἀμέτρητες ὡς τώρα εἰσῳθεῖ :
'Ἡ θύμηση, ἡ φωνή, τὸ δειλινὸ καὶ ἡ νοσταλγία . . .

ΙΩΑΝ. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΨΑΡΟΠΟΥΛΑ

'Ο Φιλήντας ἔλαβε τὸ ἀκόλουθο γράμμα καὶ μᾶς τὸ-
δωσε νὰ τὸ δημοσιεύσουμε :

Δάσκαλέ μου.

'Ωραία εἶναι ἡ ἐξήγησι πού δίνεις στὸ ψ α
ρ ο π ο ὕ λ α ἀπὸ τὸ ψ ἄ ρ ι α καὶ π ο υ λ ῶ καὶ
ὄχι ἀπ' τὸ ψ κ ρ ο - θ α ρ κ ο π ο ὐ λ λ α, ἀπ' τὸ pullus πού
τὸ θέλει ὁ κ. Χατζηδάκης. Τὴν ἐτυμολογία σου τῆ
στηρίζεις ἀτράνταχτα καὶ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι:

Νᾶμουν τὸ Μᾶν πιστικὸς τὸν Αὐγουστο δραγάτης
καὶ σὴν καρδιά τοῦ χειμωνιοῦ νᾶμουνα κ ρ α σ ο π ο ὐ λ ο ς

Πολίτου ἐκλογαὶ δημ. τραγ. σελ. 32.

'Ὅπου τό: κ ρ α σ ο π ο ὐ λ ο ς = ὁ κ ρ α σ ο π ῶ-
λ η ς, ὥστε εἶναι κ α ν ο ν ι κ ᾶ δ η μ ο τ ι κ ᾶ τ ᾶ μ ῆ - π ο ὐ λ ο ς
= π ῶ λ η ς κ ρ α σ ο π ο ὐ λ ο ς, ψ α ρ ο π ο ὐ λ ο ς
κ α π ν ο π ο ὐ λ ο ς κ λ π. καὶ τ ᾶ θ η λ υ κ ᾶ τ ο υ ς
κ ρ α σ ο π ο ὐ λ α, ψ α ρ ο π ο ὐ λ α, κ α π ν ο π ο ὐ λ α κ λ π.

'Αναφέρετέ το λοιπὸν κάπου γιὰ νὰ ἀπαλλάξετε
τὸν κ. Χ. ἀπὸ τὸ νὰ κάνει τὸν κόπο νὰ βρεῖσκει διὰ-
φορες πρὸφασες, ὅπως ἔκανε γιὰ τὸ ἄ ρ μ α
τ ο λ ὄ ς.

Μὲ ἀγάπη

ΣΤΕΛΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΠΩΣ ΕΚΡΙΝΑΝ ΣΤΑ ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ

'Ο στιχουργὸς . . . Καρδούτση

Φίλος τοῦ «Νουμά» φυλλομετρώντας τοῦτες τίς μέρες τὴν
'Εφημερίδα «Μὴ Χάνεσαι» τοῦ 1883 βρῆκε καὶ μᾶς
ἔστειλε ἓνα κριτικὸ μαργαριτάρι πρῶτης γραμμῆς—
μιὰ κριτικὴ γιὰ τὸ μεγάλο ποιητὴ Καρδούτση,
γραμμένη ἀπὸ τὸ μακαρίτη Ἀγησίλο Γιαννόπουλο
'Ἠπειρώτη, τὸν ὕστερα ἀρχισυντάχτη τῆς «'Εφημερί-
δος» Κορομηλά, πού ἔμενε τότε στὸ Μπάρι τῆς Ἰτα-
λίας. Ἡ κριτικὴ αὐτὴ ἀξίζει νὰ διαβαστεὶ σήμερα.
Εἶναι πολὺ διασκεδαστικὴ.

ΕΞ ΙΤΑΛΙΑΣ

(Τοῦ εἰδικοῦ ἀνταποκριτοῦ μας)

Βάριον, 1)16 Μαΐου 1883.

Τὸ φιλολογικὸν γεγονός τῆς ἡμέρας εἶναι ἡ ἐκ-
δοσις νέας ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Καρδούτση ὑπὸ
τὸν τίτλον: «Θὰ πᾶν». Εἶναι συνέττα δεκατετράστιχα
ἔχοντα πάντα ὡς θέμα τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν—
τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1793.— Ἡ Καρδούτσης κριτι-
κὴ μέχρι τοῦδε μέγα ἐβόησε περὶ τὰ συνέττα ταῦτα,
ἀναγγέλλουσα αὐτὰ οὐδὲν ἤττον ἢ ὡς σημείον ὀρίζον
μίαν ἐποχὴν ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς συγχρόνου ἰταλικῆς
ποιήσεως! Τὰ ἐφρούσκωσεν ἐπὶ τέλους τόσον πολὺ,
ὥστε ἀνγινώσκων τις αὐτὰ ἀπορεῖ μὴ ἀνακαλύπτων
οὐδαμοῦ ἔλαν τὸν μέγαν ἐκεῖνον σωρὸν τῶν πραγ-
μάτων καὶ τῶν ἰδεῶν τὰς ὁποίας βλέπουσιν οἱ κριτι-
κοὶ τοῦ Καρδούτση: διότι οἱ κύριοι οὗτοι, οἱ προφήται
τοῦ νέου Θεοῦ, εἶναι γνωστοὶ καὶ ἠριθμημένοι ἀγω-
νιδῶντες τὸν μείζονα πάταγον περὶ τὸ ὄνομα τοῦ στι-
χουργοῦ νὰ ἐξεγείρωσι καὶ ἀνακηρύσσοντες αὐτὸν οὐδὲν
ἤττον ἢ τὸν πρῶτον ποιητὴν τῆς Ἰταλίας (καὶ τοῦτο
πιθαιόν, διότι ποιητὰς σήμερον ἡ Ἰταλία ἔχει ὄσους
καὶ ὄσους ἡ Ἑλλάς ἡμῶν) καὶ ὕψιστον ποιητὴν τῶν
ἐν Εὐρώπῃ! Πράγμα τὸ ὅποσον οἱ πλειστοὶ τῶν περὶ
τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων ἐν Ἰταλίᾳ δὲν ἐνοῶ διὰ τὴν
πρέπει νὰ παραδεχθῶν... ἐνῶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ φιλο-
λογία γνωρίζει τὸ ὄνομα τοῦ Καρδούτση πολὺ, μὰ
πολὺ ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸ τοῦ ἡμετέρου Παράσχου:
c' est tout dire! Σημειωτέον ὅταν ποιημάτιόν τι
τοῦ δῆθεν πρῶτου Ἰταλοῦ ποιητοῦ μεταφράζεται εἰς
ἑτέραν γλῶσσαν (καὶ τοῦτο εἰς τὴν Γερμανικὴν μόνον
συνέβη μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ φίλου του τινὸς καθηγητοῦ
ἐντρυβῶς τῆς ἰταλικῆς) αὐτὸς ὁ ἴδιος σπεύδει νὰ δια-
τυμπανήσῃ τὸ μέγα νέον δι' ἔλων τῶν μέτρων τοῦ
τύπου εἰς τὴν χαίνουσαν Ἰταλίαν: ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι
οὐδὲ γνωρίζομεν ἴσως ὅτι ἡ Γαλάτεια τοῦ ἡμετέρου
Βασιλεῖαδου μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς
γλῶσσας κρινομένη ὡς ἀριστοῦργημα!

'Ἄλλ' οὐ τόπος οὐδ' ὦρα, ἵνα περὶ Καρδούτση
γράψω τῶρα: περὶ τοῦ Ca-11'a μόνον θὰ προσθέσω
τοῦτο: ὅλα ὁμοῦ τὰ συνέττα αὐτὰ δὲν ἀξίζουσι μίαν
μόνην ἐκ τῶν κοινοτέρων σελίδων ἀπὸ τὰ Châti-
ments τοῦ ἄ! δὲν γράφω ἐδῶ τοῦ ποιητοῦ τὸ
ὄνομα, παρὰ τὸ τοῦ Ἰταλοῦ στιχουργοῦ.

(Ἐφημερίς «Μὴ Χάνεσαι» Ἀριθ. 478, 13 Μαΐου 1883)

A. Γ. Η.

ΜΗΤΣΟΥ ΑΝΘΕΜΗ

Τ Ο Κ Ρ Ι Μ Α

—9—

Ὁ Παῦλος ἀναστηκώθηκε στὸν καναπέ καὶ κοίταξε. Τὸ σαλονάκι πλημμυρισμένο ἀπὸ φῶς, ἐκείνη ἐκεῖ, ἀσάλευτη. Ἀμέσως ἐνόησε ὁ Παῦλος καὶ θέλησε νὰ τρέξει, νὰ πῆσιν στὰ πόδια της, νὰ τῆς ζητήσῃ συχώρεση, νὰ τὴν παρακαλέσῃ μὲ δάκρυα νὰ τὸνε λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν κατάρα. Πήδησε κάτω καὶ, μὲ μόλις ἕκαμε ἓνα βῆμα, εἶδε τὴν πόρτα κλειστὴ καὶ γύρω του σκοτάδι.

Ὁ Φίλιππος ἄκουσε τὸν κρότο, ποὺ ἕκαμε ὁ Παῦλος, δταν πήδησε κάτω, καὶ ἔτρεξε. Φοβήθηκε κάποιον κακὸ. Μὰ βρῆκε τὸν Παῦλο στὸν καναπέ νὰ κλαίῃ. Πλησίασε καὶ τὸνε ρώτησε.

— Παῦλε, τί ἔχεις ;

— Προτιμώτερη ἢ ἀγρύπνια, Φίλιππε. Στὸν ὕπνο οἱ λογισμοὶ γίνονται εἰκόνες καὶ εἶναι βασανιστικότεροι. Κάθησε, μίλησέ μου, πές μου κάτι, τὰ καθέκαστα τῆς συμφορᾶς. Τὰ δάκρυα ἀλαφρώσανε κάπως τὴν καρδιά μου.

Ὁ Φίλιππος δὲν εἶχε νὰ εἰπῇ πολλά. Εἶχε λάβει ἓνα τηλεγράφημα ἀπὸ κάποιον φίλο Ἕλληνα, ποὺ τοῦ εἶχανε συστήσει τὸν Ἀντρέα. Τὸ τηλεγράφημα ἔλεγε μόνο, πῶς ὁ Ἀντρέας χτυπήθηκε μὲ τὸ πιστόλι, πῶς πέθανε στὴ στιγμὴ καὶ πῶς βρέθηκε ἓνα γράμμα σφραγισμένο γιὰ τὸν πατέρα του. Τόσπειλε ἀμέσως μὲ τὸ ταχυδρομεῖο. Ὅσα πράγματα βρεθῆκαν, θὰ τᾶστελε μὲ πρώτη εὐκαιρία. Ζητοῦσε ὁδηγίαι γιὰ τὸ νεκρὸ.

— Φρόνιμο, εἶνε Παῦλε, νὰ γίνῃ ἡ ταφὴ του ἐκεῖ. Ἄν τὸνε φέρετε ἐδῶ, θὰ εἶναι ἀφορμὴ νέας τρομερῆς λύπης καὶ πρέπει νὰ τὴν ἀποφύγῃς.

— Κάμε, ὅπως ξέρεις. Μὰ τί θὰ εἰπῇ καὶ ἡ Ἄννα.

— Ἄφησε τὴν φροντίδα σ' ἐμένα καὶ τὴν Εἰρήνην. Θὰ τὰ διορθώσουμε ὅλα.

Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἔγινε γνωστὴ σ' ὅλους ἡ συμφορά. Κόσμος πολὺς ἤρθανε νὰ συλλυπηθοῦνε τὸν Παῦλο καὶ τὴν Ἄννα, δεῖξανε μεγάλη συμπάθεια. Μία ἐπιτροπὴ ἀπὸ φοιτητὰς ἤρθε νὰ τοῦ φανερώσῃ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀφοσίωση καὶ τὴν πιὸ θερμὴν συμπάθεια τῶν φοιτητῶν γιὰ τὴν τόσσο τραγικὴν συμφορά· ὁ Παῦλος συγκινήθηκε πολὺ.

Ὅταν τὸ βράδυ μείνανε μόνοι μὲ τὸ Φίλιππο καὶ τὴν Εἰρήνην, ἡ Ἄννα ἔλεγε :

— Δὲν ξέρετε, πόσο μὲ ἀνακούφισε αὐτὴ ἡ συμπάθεια τοῦ κόσμου. Τώρα κατάλαβα πόσο ἡ κοινὴνία μᾶς ἀγαπᾷ καὶ μᾶς ἐκτιμᾷ.

Ἐνῶ μιλοῦσανε ἀκόμα, ἤρθε ἡ ὑπηρετρία καὶ εἶπε στὸν Παῦλο, πῶς κάποιος τὸνε ζητεῖ στὸ σαλονάκι.

— Μὰ ποῖος εἶναι τέτοια ὥρα ; Νύχτωσε πιά. Γυναίκα εἶναι ἡ ἄντρας ;

Ἡ ὑπηρετρία δίσταζε νὰ εἰπῇ.

— Πρέπει νὰρθῆτε, Κύριε. Εἶναι κάποιον πρόσωπο ποὺ λείπει πῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς ἰδῇ.

Πῆγε ὁ Παῦλος ἄβελαι καὶ, μόλις μᾶθηκε στὸ σαλονάκι, μιὰ μαυροφόρα νέα ἔπεσε στὰ πόδια του.

— Πατέρα μου, εἶπε, καὶ τοῦ φιλοῦσε τὰ χέρια καὶ τᾶβρεχε μὲ δάκρυα, πατέρα μου.

Τὴν κοίταξε μιὰ στιγμὴ καὶ χωρὶς νὰ διστάσῃ τὴνε σῆκωσε καὶ τὴν ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά του.

— Πατέρα μου, ἔλεγε καὶ ξανάλεγε κείνη, πατέρα μου, τί κακὸ μεγάλο, τί συμφορὰ !

Κι ἔκλαιγε πάλι καὶ τοῦ φιλοῦσε τὰ χέρια χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ εἰπῇ ἄλλο. Ἐπειτα ρώτησε δευιά.

— Ἡ μητέρα ; Πῶς θὰ τὴν ἰδῶ ;

— Ὅχι, παιδί μου, τώρα. Θὰ τῆς κάμῃ κακὸ. Ἄφησε νὰ τὴν προετοιμάσω καὶ θὰ σοῦ παραγγείλω νὰρθῆς. Παιδί μου, εἶπε, καὶ τὴν ἔσφιξε πάλι στὴν ἀγκαλιά του.

— Πατέρα μου, κλέ μου Πατέρα.

— Καιρός, παιδί μου, νὰ πηγαίνῃς. Μὴν κλαῖς καὶ ζῆσε ἐπὶ νὰ εἶσαι παρηγοριὰ μας.

Τὸ ἄλλο πρωί, ποὺ βρεθῆκανε μονάχοι, ὁ Παῦλος εἶπε στὴν Ἄννα.

— Ἐέρεις ποῖος εἶτανε χτες βράδυ ἐδῶ ;

Ἡ Ἄννα τὸν κοίταξε χωρὶς νὰ μιλήσῃ.

— Ἡ Φρόσω, ἡ κόρη μας ; Ξανάειπε ὁ Παῦλος. Ὁλόρθη πετάχτηκε ἡ Ἄννα καὶ σείστηκε τὸ κορμί της.

— Ἐκείνη, ἐδῶ, στὸ σπίτι μου. Τόλμησε νὰ πατήσῃ πόδι ἐδῶ ;

— Ἄννα, ἡσύχασε. Κάθησε σὲ παρακαλῶ. Συλλογίσου σὲ ποιὲς ὥρες βρισκόμαστε.

— Νὰ ἡσυχάσω ; Νάρχεσαι ἐκείνη ἐδῶ νὰ μοῦ γελάει τὸν πόνο μου.

— Ἄννα, μὴν ἀνάβῃς. Ἄκουσέ με. Κόρη μας εἶναι. Τὸ θάνατο τοῦ ἀδερφοῦ της ἔμαθε καὶ ἤρθε νὰ

κλάψη, τὸ χαμό του στὸ σπίτι μας, στὸ σπίτι τοῦ πατέρα της, κοντὰ στὴ μητέρα της.

— Ἄν εἶναι κόρη σου, ἐγὼ δὲν τὴ γνωρίζω. Τὴ λογαριάζω γιὰ ξένη. Στὸ σπίτι μου θέση δὲν ἔχει. Μοῦ τὸ ὑποσχέθηκες.

— Ναί! Μὰ δὲ λογάρισα τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα. Καὶ νά, νέο κακὸ ξέσπασε στὸ σπίτι μου. Κι ἔμεινε τὴ συμφορὰ ἡ κόρη μου κι ἤρθε νὰ κλάψῃ, νὰ συμπόνεσῃ. Κι ἔβρεχε χτέ; τὰ χέρια μου μὲ πύρινα δακρυὰ καὶ γονατιστὴ μπροστὰ μου ἔδειχνε τὸν πόνο της.

— Κ' ἐστὶ τὴν πῆρες βέβαια στὴν ἀγκαλιά σου;

— Μποροῦσα νὰ κάμω ἀλλοιώτικα. Στὴν ὄρφανειά μου ποῖον ἤθελες νὰ πάρω στὴν ἀγκαλιά μου ἄλλο παρὰ τὸ παιδί πού μοῦ ἀπόμεινε;

— Τὴν κόρη πού ντρόπιασε τὸ σπίτι σου.

— Τὴν κόρη πού ἤρθε νύχτα νὰ κλάψῃ τὸν ἀδερφό της, νὰ παρηγορήσῃ τὸν πατέρα της, πού ζήτησε νὰ ἰδῇ τὴ μάνα της.

— Ἐμένα ζήτησε;

— Ἐσένα. Ἡ μητέρα, ἔλεγε κι ἡ φωνή της πνιγότανε στὰ δάκρυα.

— Τὴ μητέρα της ἔπρεπε νὰ τὴν συλλογιστῇ, ὅταν ἔφρουγε νὰ πάῃ στὸν προκομμένο της.

— Ἄννα, μὴ φαίνεσαι σκληρὴ, ἀφοῦ δὲν εἶσαι.

Ἔχασες τὸ γιό σου, τὸ καμάρι σου. Μόνο ἡ Φρόσω σοῦ ἀπόμεινε καὶ ὁ Τάκης, τὸ δυστυχισμένο ἐκεῖνο πλάσμα πού τόσο τὸ λησμονήσες.

— Ἄγ! τί μοῦ θυμίζεις καὶ μοῦ κάνεις τὴ συμφορὰ μου διπλὴ καὶ τριδιπλὴ.

— Στὰ δύο σου παιδιὰ θὰ βρῆς τὴν παρηγοριὰ πού ζητεῖς. Δέξου τὴν κόρη σου, συχώρεσε τὸ μικρὸ της φταίξιμο.

— Μικρὸ λές; Ἐκεῖνο βύθισε τὸ σπίτι μου.

— Ὅχι, σὲ παραφέρνει ὁ θυμὸς σου. Μικρὸ τὸ φταίξιμο. Ἄμικ τὸ συχωρέσῃς καὶ σὺ θὰ τὸ καταλάβῃς. Στὸ χέρι μας εἶναι νὰ νουφώσουμε τὸ γαμπρό μας.

— Παῦλε, λυπήσου με. Τὸν πόνο μου γιὰ τὸ χαμό τοῦ Ἄντρέα τότε μεγαλώνεις, ὅσο δὲ φαντάζεσαι, μὲ τὰ λόγια πού μοῦ λές.

— Ὡστε ἀρνίεσαι νὰ δεχτῆς τὴν κόρη σου;

— Ποτέ, κἀλλίω νὰ πεθάνω, νὰ πάω στὸν ἄλλο κόσμον νὰ ντακλώσω τὸν Ἄντρέα μου.

— Ὁ θάνατος εἶναι λυτρωμός. Μὰ δὲν ἔρχεται, ὅταν τότε ζητοῦμε. Ὅταν μὰς βραχίνει κάποιον κῆρυκα, ἄλλο κακὸ πρέπει νὰ περιμένουμε, πού κάνει βάσανο τὴ ζωὴ, μὰ δὲν τὴν ἀφαιρεῖ. Ἄννα, σοῦ μιῶ γιὰ τελευταία φορὰ. Ἡ ἀγάπη, τὸ ἔλεος πού πλημμυρεῖ τὴν καρδιά μου μὲ κάνει νὰ σοῦ λέω τὰ λόγια αὐτά. Ἄννα, δέξου τὴ Φρόσω, ἀφοσιώσου στὰ δύο παιδιὰ, πού σοῦ ἀπόμειναν καὶ θὰ βρῆς τὴν παρηγοριὰ πού

ζητεῖς. Ἀλλοιώτικα, φοβῶμαι μήπως ἔρχεται κι ἄλλο κακὸ νὰ κλονίσῃ τὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ μας. Προσμένω τὴν ἀπάντητήν σου, Ἄννα.

Ἡ Ἄννα μιλιὰ δὲν ἔβγαλε. Σφριγμένον τὰ χεῖλιά της, στεγνὰ τὰ μάτια της.

Μετὰ ὀχτὼ ἡμέρες ἔφτασε τὸ γράμμα τοῦ Ἄντρέα. Τρέμανε τὰ χέρια τοῦ Παύλου, ὅταν τὸ ἀνοίξε, καὶ τὸ διάβασε μὲ δακρυσιμένον μάτια.

Πατέρα μου.

Ξέρω πόσο θὰ σὰς λυπήσω, μὰ δὲ μπορῶ πιά νὰ ζήσω. Ὅταν χάσῃ κανεὶς τὴ χερὰ τῆς ζωῆς, ἡ ζωὴ δὲν ἔχει νόημα καὶ σκοπὸ. Κι ἐγὼ δὲ μπορῶ νὰ πο- λάψω τὴ χερὰ, γιὰτὶ ἐκεῖνη πού μποροῦτε μόνη νὰ μοῦ τὴ δώσῃ, ἀρνήθηκε. Δακίμασα νὰ κρούσω τὴν πόρτα της, καὶ πρὶν φύγω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κι ὅταν ἤρθα ἐδῶ, μὰ τὴ βρῆκα κλειστή, κενταλωμένη. Μὴ ζητήσετε νὰ μάθετε, ποῖὰ εἴτανε. Νὰ ξέρετε μόνο πὸς εἴτανε ἄξια τῆς πιὸ θερμῆς ἀγάπης μου. Μὰ ἡ μοῖρα μου, φαίνεται, δὲν ἤθελε νὰ χερῶ τὴ ζωὴ, σὰ νὰ μὲ βάραινε κάποιον κατὰρα ἀπ' ὅταν γεννήθηκα.

Γιὰ τελευταία φορὰ φίλῶ τὸ χέρι σου καὶ τῆς μητέρας, καὶ στέλνω ἀγάπης φιλιὰ στ' ἀδερφίκα μου.

(Ὁ Ἄντρέας σοῦ

Τὸ γράμμα τοῦ Ἄντρέα, ξανάνοιξε τὴν καρδιά τοῦ Παύλου τὴν παλαιὰ πληγὴ. Αὐτὸς εἴτανε ὁ κί- τιος νὰ σκοτωθῇ ὁ Ἄντρέας. Ἡ κατὰρα βάραινε καὶ τὴ ζωὴ του, καὶ τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν του. Τόσῃγε τῶρα τὸ γράμμα, μὴ φωνὴ πού ἔρχανε ἀπὸ τὰ βῆθη τοῦ τάφου, ἀπὸ τὰ χεῖλιά τοῦ πεθαμένου, μὴς ψυχῆς πού εἶχε μάθει τὸ μυστικὸ πού; ξέρε; ἀπὸ ποῖον Ἄγγελο. Ναί. Τὸ κῆρυκα ἔρχιγε τὸ μαῦρο ἦσκιο του σ' ἔλη τὴν ὑπαρξή του. Τὸ σπίτι, πού κάποτε ὄνει- ρεῦτηκε νὰ χτίσῃ, τὸ γκρέμισε ὁ ἴδιος μὲ τὸ θε- μέλιωσε. Τὸ ἄλλο χτίστηκε ἀπάνω πὲ ψεύτικα θεμέ- λια καὶ τώρα γκρεμίζεται μόνο του. Κι εἶναι γοηφτό του νὰ μείνῃ, χωρὶς σπίτι, χωρὶς σκεπή, νὰ τριγυρίζῃ ἐδῶ κι ἐκεῖ καὶ νὰ γυρεύῃ ἀνάπαψη.

Αὐτὰ συλλογιζότανε καὶ κοίταζε τὴν Ἄννα. Ἐκλάψε καὶ ξερόνησε, ὅταν ἄκουσε τὸ γράμμα τοῦ παιδιοῦ της. Μὰ τῶρα ἠσύχασε καὶ μιλοῦσε μὲ τὴν Εἰρήνην, τὴ γυναῖκα τοῦ φίλου του, τί θὰ φορέσῃ στὸ πένητος της, πὸς καὶ πόσον κεντὰ εἶναι κανονικὸ νὰ φορεθῇ τὸ βαρὺ πένητος, πότε θὰ φορεθῇ ὁ μαῦρος πέ- πλος, πότε τὰ κρέπια ἀπὸ τὸ γόρεμα. Πῶς ἔπρεπε νὰ σιγουρῇ τὸ σκλόμι καὶ τὰλλα δωμάτια πού θὰ δεχότανε, ὅταν θὰ ἔκανε τὸ μνημόσυνο γιὰ τὰ σα- ράντα τοῦ Ἄντρέα. Ἄν εἶχε δικαίωμα νὰ κἀνῃ τὸ

μνημόσυνο στον Άγιο Γιώργη, αφού το σπίτι της άνηκει σ' Άλλη ένορξ. Κι Άλλα κι Άλλα.

Ο Παύλος τήν άκουγε σιωπηλός. "Εβλεπε πώς τήν καρδιά τής; Άννα; δέν τήν είχεν άγγίξει βαθειά ή συμφορά. Ο άληθινός πόνος τής είτανε άγνωστος. Ο Παύλος ένιωθε άποστροφή στη γυναίκα εκείνη. Είναι άλλοθεις, πώς τήν ώρα που τήν πρωτάκουσε νά φωνάζη με σπαρταγμό «παιδί μου» ένιωσε στην ψυχή του έλεος για τήν δυστυχημένη μάνα. Μά φαίνεται πώς είτανε δλα τής στιγμής. Στο χείλη μόνο. Διαφορετικά θάλλοιζε, έν πονούσε πράγματι, δέ θά μιλούσε για ρούχα και πέπλα και κρέπια. Μόνο τό χαμένο για τής θά συλλογιζότανε. Μά μήπως είχε άγκυπήσει τά παιδιά τής. Άν είτανε πονεμένη μάνα, θά συχωρούσε τήν κόρη τής γιατί κτύη με τό πείσμα τήν έσπρωξε στο άτοπο βέβαια κίνημά τής. Θάγκάλλοιζε τόν Γάγκ, τό δυστυχημένο πλάσμα. Τόν Άντρέα τόν ήθελε για τήν προκοπή του και τόνομα που είχε αποκτήσει ως ποιητής. Τής κολλοκρούει τόν έγωισμό. Είτανε μιά γυναίκα που μόνο τόν έκυτό τής άρχιπούσε. Για κανέναν δέν αισθανότανε άγάπη καμιά.

Τήν άκουγε νά μιλή, πώς θά παρουσιαστή στον κόσμο με τό πένθος, κι ή άποστροφή του μεγάλωνε, γινότανε ένκ κίσθημα που έφτανε στα σύνορα του μίσους. Αυτή ή γυναίκα είτανε ή κακή του μοίρα. Αυτή τόν είχε σπρώξει στο Κρίμα. Η έξωτική τής όμορφιά και τό χείμα τής τού πλανέψανε τό νοϋ, τότε θυμώσανε. Πίστεψε για μιά στιγμή στην άγάπη τής. Μά είτανε ψεύτικη. Δέν τόν άγάπησε ποτέ. Τόνομά του ήθελε, τή φήμη του. Τά ήθελε καθώς και τό χείμα τής για νά ύψωθί στην κοινωνία, για νά ζήση τήν πολυθρόνη ζωή. Σ' αυτή τόν έσυρε κι αυτόν άθελα. Κι αυτός, που είχε όνειρευθί Άλλη ζωή άγάπης και γαλήνης, βρέθηκε σ' έναν κόσμο ξένο κι ένιωθε δίψα, κυριακή δίψα για τήν ευτυχία που δέν γνώρισε, για τή χαρά που είχε και τήν έχασε.

Και τώρα στη μεγάλη συμφορά πάλι τόν κόσμο συλλογιζότανε, τό δικό τής κόσμο. Η γυναίκα αυτή τού είναι ξένη. Τό σπίτι αυτό δέν είναι δικό του. Πρέπει νά φύγη. Τι νά κάνει εδώ; Τι μπορεί νά τόν κρατήσει; Η κίρη του έστησε δική τής φωλιά, θεμελιωσε δική τής σπίτι. Το Άλλο παιδί του, —έκείνο είναι ένα φυτό, που τού άρκει ο φυσικός άέρας και τού ήλιου τό φως. Δέν έχει ανάγκη από τό φως και τή ζέστα καμμιές άγάπης. Θά είναι και σύντομη ή ζωή στο άσθετικό του σώμα.

Η Άννα είναι ξένη για αυτόν. Είναι ή γυναίκα που τού έφερε τήν κατάρη, που συντρίβει τά κλαδιά τού δέντρου τής ζωής του, σκορπάει τά φύλλα του.

Εκείνη ή κατάρη στέκει ολοζώντανη μπροστά του, πιέζει τό νοϋ του. Έρχεται τήν ήμέρα σά μαύρο σύννεφο, ταραξίει τήν νύχτα τόν ύπνο του, κάνει τά όνειρά του εφιάλτη. Από τήν κατάρη εκείνη πρέπει νά λυτρωθί. Στο νησί του, εκεί θά βρή τό λυτρωμό. Στο νησί του είναι ή παρατημένη, ή άδικημένη. Θά πάη για πέση στα πόδια τής, έν ζή, στο μνημα τής, έν πέθανε. Θά κλάψη σά μικρό παιδί, θά γονατίση σάν ίκέτης, θά ζητήση τό έλεος. Ναι, θά φύγη τό γρηγορώτερο. Νά συγυρίση εδώ κάθε του ύπόθεση, μήπως χωρίς νά θέλη κάνει κι Άλλη άδικία, νέο κρίμα. Κι έπειτα θά πάη στο νησί του, στο σπίτι του, νά βρή τήν ήσυχία, τήν ανάπαψη.

Ε'.

Τά χρόνια που περάσανε δλα τά είχανε αλλάξει στο σπίτι του Καπετάν Νικόλα. Οι πελεκητές πέτρες σκουράνανε από τήν πολυκαιρία και πέσανε τάρμολόγια. Μαύρα τά παράθυρα και οι πόρτες. Ο άέρας κι ή βροχή και τό λιοπύρι είχανε φάει τις μπογιές. Τά ξύλα σκεθρώσανε. Η μεγάλη μάντρα ή κλοδομένη κι άψηλή, που έφραζε τό περιβόλι από τό μέρος τής μεγάλης ρεματιχς είχε σκαρβαλιάσει, οι ασθέστες είχανε ρέψει. Κάπου-κάπου οι πέτρες ξεκολλημένες σαλεύανε, σε μιά μεριά ή μάντρα πεσμένη άφηνε ένα μεγάλο άνοιγμα. Κάτω στα πλάγια τής ρεματιχς δείχνανε γυμνές οι χοντρές ρίζες μιας μεγάλης συκιχς που είχε θρειψέει και φκινότανε σάν κρεμασμένη άπάνω άπ' τό χάλασμα τής μάντρας.

Μέσα στο περιβόλι τά δέντρα είχανε φουντώσει. Τά κλαδιά τους πλέκανε θόλους, και κάτω από τά δέντρα ένκς πυκνός, βελθός έσκιο, που κάποτε, εταν είτανε συννεφιά, έμοιαζε σά σκοτάδι. Η γή κάτω γεμάτη ξερόφυλλα.

Τά δέντρα δίνανε στον καιρό τους πλούσια τόν καρπό, μά δέ νοιζότανε κανείς νά τότε μαζέψη, και είτε πέφτανε και σαπίζανε για νά γίνουνε καινούργια τροφή τού δέντρου, είτε τά ρημάζανε τά παιδόπουλα τής γειτονιχς, που μπαίνανε άπ' τό χάλασμα τής μάντρας τις ζέστες τού κλοκαιριού.

Μοναχά τριγύρω στο έκκλησάκι και στην αύλή τά λουλούδια δείχνανε πώς κάποια ψυχή φροντίζει για αυτά. Όλα και στις άλτάνες και στις γλάστρες γιγαντωμένα σκεπάζανε τό έκκλησάκι και σκορπίζανε άρώματα και στην αύλή και στο σπίτι και στο δρόμο έξω,

Τις βραδινές ώρες, εταν έγερνε ο ήλιος, προτού άκόμα βασιλέψει, γύριζε ή Μαρία μ' ένκ μικρό ποτιστηράκι και τά πότιζε και τά δρόσιζε και τά κλάδευε και πετούσε τάγκάθια για νά μη πληγώσουν τά τρυφερά κλωνάρια τών λουλουδιών.

Κι εΐτανε κει τριανταφυλλίες ειδών-ειδών, με τριαντάφυλλα κόκκινα σάν αίμα, σά φωτιά, κι άλλα μεγάλα με χρώμα ρόδινο άνοιχτό και με πέταλα μεταξένια. Άσπρα κρινά και γαρυφαλλίες, βιολέττες κόκκινες και άσπρες, και μαβιές. Ζουμπούλια, γιασεμιά και φούλια με τήν ευγενική λεπτή μυρουδιά κι ένας υάκινθος με τό ραδινό κορμό του. Στην άλτάνα κοντά στον τοίχο τής μάντρας πρὸς τό μέρος του δρόμου εΐτανε δυοσμαρίνια και λεβάντες, βασιλικός και δυόσμος και μιὰ δενδρολιθνακή ψηλή σά δέντρο. Όλα φουντωμένα. Κι ανάμεσα ή Μαρία γύριζε και πότιζε και κλάδευε και σιγοτραγουδούσε.

Τίποτα δέν άλλοζε στη ζωή της χρόνια και χρόνια τώρα. Κι όταν ζούσε ή θειά της, κι όταν ήτυχα κοιμήθηκε τον άνεξύπνητο ύπνο της, ίδια πάντοτε ή Μαρία. Ξυπνούσε πρωί και φρόντιζε για τις δουλιές του σπιτιού. Έπερνε κατόπι τό εργοχείριό της κι άνέβγινε άπάνω και καθώτανε στο παράθυρο, πού έβλεπε πέρα στη θάλασσα. Έκει έρχε ή κεντούσε. Κεντούσε τον ίδιο πάντοτε πέπλο και τότε στόλιζε με τά πιό διαλεχτά κεντήματα. Στην άρχή πατούσε τις βελονιές άπάνω σε παλαιό σχέδιο, πού τής είχε ζωγραφίσει κάποτε ή Κατίνα — ή άδερφοϋλα της. — Μά όταν εκείνο τελείωσε, κεντούσε έτσι χωρίς σχέδιο τά λουλούδια και τά δέντρα του περιβολιού με κάτι κλωστές μεταξωτές, πού είχανε χρώματα άνοιχτά, πολύ άνοιχτά, σά σθησμένα.

Συχνά-πυχνά τό κέντημα τής έπεφτε από τά χέρια και τότε στήριζε τους άγκωνες στο παράθυρο και στήλωνε τά μάτια της πέρα στη θάλασσα, σά νά ζητούσε κάτι νά διακρίνη, σά νά περιμενε κάποιον. Κι έτσι περνούσανε ήμέρες, μήνες, χρόνια.

Κάποιαν άνοιξη — πότε, κι αυτή δέ θυμότανε — ήρθε ένα χελιδόνι κι έχτισε τή φωλιά του άπάνω απ' τό παράθυρο. Το φθινόπωρο, μόλις άρχιζε νά μυρίζει τό χρώμα, τό χελιδόνι-μίσσευε. Μά τήν άνοιξη πάλι γύριζε στην παλιά του φωλιά.

Κάθε βράδυ, προτού βασιλέψη ο ήλιος, ή Μαρία κατέβγινε νά ποτίση τά λουλούδια. Και τότε οι διαβάτες, πού περνούσανε απ' έξω, άκούγανε κάποια παλαιά τραγούδια, παρμένα για' αυτός, σάν από βάρη άλλων χρόνων. Η φωνή γλυκειά, σε ψηλό τόνο τραγουδούσε :

Νά είχα βαρκούλα γλήγορη
και τον κειρό στο χέρι.
Γλυκύτατό μου ταίρι.
Νά είχα δυο γέροντες στα κουπιά
τυφλό τον τιμονιέρη
Γλυκύτατό μου ταίρι.

Ναρχόμουνα νά σ' έπαιρνα
τό γλυκοχαρμέρι
Γλυκύτατό μου ταίρι.

Άλλοτε ή φωνή χαμήλωνε, ο σκοπός γινότανε βαρύτερος, παρκαπονετικός, τά λόγια βγίκανε κομμένα σάν άναστεναγμός.

Βλέπεις εκείνο τό βουνό, πού άναψε και κείει
Κάποιος άγάπην έχασε και κάθεται και κλαίει.

Τά παλληκαρόπουλα, πού περνούσανε νά πάνε στην έξοχή για διασκέδαση, σταμπτούσανε απ' έξω κι άκούγανε. Τά παλαιά εκείνα τραγούδια είχανε μιὰ όμορφιά πού μάγευε.

Όταν βασιλευε ο ήλιος, τό βραδινό κεράκι μαζί με τάρωματα των λουλουδιών έφερνε και μυρουδιά λιθναίου. Πάλι άντηχούσε ή φωνή, πιό σιγαή τώρα, σάν από κάποιον βάρη. Δέν εΐτανε πιά τραγούδι. Έψελνε :

Κύριε, έκέρραξα πρὸς σε, εισάκουσόν μου
εισάκουσόν μου, Κύριε.

Κύριε, έκέρραξα πρὸς σε, εισάκουσόν μου,
πρόσχες τή φωνή τής δεήσεώς μου.

Έν τῷ κεκραγένει με πρὸς σε
εισάκουσόν μου, Κύριε.

— Τί γλυκά πού ψέλνει, έλεγε ο ένας.

— Και τί καλά πού πατάει τις φωνές, έλεγε ο ψάλτης τής συντροφιάς.

— Και τό ψάλσιμό της ακόμα μοιάζει σάν τραγούδι ψυχής πού έχει χορτάσει τον πόνο και ζητάει τήν άπολύτρωση, έλεγε ο φοιτητής πού εκανε και τον ποιητή.

Όταν έπεφτε πιά τό σκοτάδι, τίποτε δέ φνέρωνε πὸς κάποια ψυχή ζούσε κει μέσα. Τά λουλούδια σκεπάζανε τό εκκλησάκι και δέν άφήνανε νά φαίνεται τό φῶς του καντηλιού, πού έφεγγε στην εικόνα του Χριστού.

Και στο νησί όλα σάν πεθαμένα μοιάζουνε. Οι πιό πολλοί κάτοικοι σηκώσανε τό σπιτικό τους και πάνε νά ζήσουνε σ' άλλους τόπους. Έδῶ οι δουλειές λιγουτέψανε, τά σφουγγαράδικα δέ δουλεύανε πιά. Στη γειτονιά τής Μαρίας τό κακό ακόμα μεγαλύτερο. Και τό μεγάλο μαγαζί, πού ήτανε στην άκρογιαλιά, κλεισμένο κι αυτό. Οι νοικοκυραίοι τό είχανε αφήσει γιατι δέ βαρτούσε ή καρδιά τους νά βλέπουν έρημη τήν αυλή, πού άλλοτε άντηχούσε από τραγούδια και βιολιά.

Ένα μεσημέρι του Μάρτη μερικοί ψαράδες στην

ἀμμουδιά πλέωνε ἢ ἀπλώνανε καὶ μπαλώνανε τὰ δί-
τυα. Σὲ μιὰ γωνιά κάτω ἀπὸ τὴ μεγάλη πεζούλα,
ποὺ σχημάτιζε τὴν αὐλὴ τοῦ μεγάλου μπαζαζιοῦ, εἴ-
χανε στήσει ἕνα μεγάλο καζάνι καὶ βράζανε μπακάμι
γιά νὰ βράψουνε τὰ δίτυα τους.

— Νὰ καὶ τὸ βαπόρι εἶπε ὁ ἕνας.

— Πισομένεις κανένα ; ρώτησε ὁ ἄλλος.

— Ποιὸς ναρθῆ τώρα ἐδῶ, εἶπε ἕνας τρίτος. Ἐδῶ
φεύγουνε. Θὰ καταντήσουμε νὰ μείνουμε ἐμεῖς οἱ ψα-
ραδες μόνο καὶ οἱ τσοπαναρέσι. Καὶ μένη πατρίδα !

Μετὰ ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας φάνηκε μιὰ μεγάλη
βάρκα τοῦ βαποριοῦ, ὅπως λένε στὸ νησί. ἀπὸ ἐκεῖνες,
δηλαδή ποὺ πηγαινούν ἢ φέρουνε τοὺς ἐπιβάτες τῶν
βαποριῶν. Ἐνας κύριος ἔστεικε μέσα ὄρθιος. Ὑψηλό-
κορμος, πολὺ καλοντυμένος, φαινότανε πενηντάρης καὶ
ἀκόμα.

— Ἄ! ὁ γιαντρός, ὁ Παῦλος, εἶπε ξαφνικὰ ὁ ἕνας.

— Ποιὸς, ἐκεῖνος τῆς Ἀθήνας ;

— Ναί, αὐτός.

— Ποὺ τόνε ξέρεις ;

— Εὐλογημένα τὰ χέρια του. Μοῦ γιάτρεψε τὸ
παιδί μου, ποὺ εἶτανε τοῦ θανάτου. Κι οὔτε λεπτὰ
μοῦ πῆρε καὶ μοῦ πλήρωσε καὶ τὰ γιαιτρικά, χῶρια
τι ἄλλες καλωσύνες μοῦ ἔκανε. Καὶ μήπως σὲ μένα
μονάχα. Κόσμο καὶ κόσμο ἔχει γιαιτρέψει χωρὶς νὰ
πέρνη τίποτε. Δίνει κι ὅλας. Ἄλλος ἄνθρωπος.

— Ἄκουστα τὸν εἶχα μὰ δὲν τόνε γινώριζα.

— Ποὺ νὰ τόνε ξέρεις ; Ὅταν ἔφυγε ἀπὸ δῶ, σὺ
θὰ εἴσουςα μικρὸ παιδάκι ἀκόμα.

— Συμπονεῖ λαιπὸν τοὺς φτωχοὺς.

— Ὅ,τι πῆς. Ἄγκαλά, ὅταν εἶναι κανεὶς ἀπὸ
φτωχὸ σόι, ξέρει τοῦ τωχοῦ τὸ ν πόνο.

— Δὲν βραϊέσαι. Δὲν εἶναι κι ἄλλοι ; Πές καλύ-
τερα πὼς εἶναι ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου.

Στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ βάρκα διπλώρωσε στὸ μι-
κρὸ μουράλιο καὶ ὁ Παῦλος πήδητε μ' ἕνα γοργό, ἀλα-
φρὸ πήδημα. Μόλις πάτησε τὴ γῆ, ἔκανε τὸ σταυρὸ
του.

— Ξέρεις ποὺ θὰ φέρῃς τὰ πράματα, εἶπε στὸν
πρῶτο βαρκάρη.

— Ναί, Κύριε Γιατρέ, ξενοιά σου. Πήγαινε ἐσὺ
καὶ δὲν θὰ λείψῃ τίποτα.

Ὁ Παῦλος κίνησε νὰ πάῃ στῆς ἀδερφῆς του, στὸ
πατρικὸ του σπίτι, ποὺ τὸ εἶχε ἀφήσει ἐδῶ καὶ τριάντα
χρόνια. Κοίταζε τριγύρω μὲ μάτια ἀγόρταγα. Τοῦ
φαινότανε πὼς τίποτα δὲν εἶχε ἀλλάξει, τοῦ ἔκανε
μόνο βαθειὰ ἐντύπωση ἡ ἐρημία. Ὅταν πέρασε κοντὰ
στοὺς ψαράδες, τοὺς χαιρέτισε. Σηκώθηκε ἐκεῖνος ποὺ
τόνε γινώριζε.

— Καλῶς ὦρισες, Κύριε Γιατρέ. Δὲ μὲ θυμῶσαι ;

— Ἄ! ἐσὺ εἶσαι, Δημήτρη. Εὐχαριστῶ. Καλῶς
σῆς βρῆκα.

— Ἐρημιά τὸ νησί μας.

— Ναί, δλα στὸν τόπο τους, ὅπως τάφησα ἐδῶ
καὶ τόσα χρόνια, μὰ ἔλειψε ὁ κόσμος.

— Δὲ σηκώνει πιὰ ἡ δουλειά, Κύριε Γιατρέ.

Τοὺς χαιρέτισε πάλι καὶ ἀνέβαινε σιγὰ κοιτάζοντας
τριγύρω. Τίποτα δὲν ἀλλάξε. Μπροστὰ ἀπλώνονταν
ἡ ἀμμουδιά, τὸ μεγάλο ξεροπόταμο μὲ τὰ κοτρώνια
καὶ τὰ τρόχαλα, οἱ βράχοι τριγύρω σκεπασμένοι ἀπὸ
μεγάλες φραγκοσουκιές, τὰ σπίτια μὲ περισσὴ φρον-
τίδα πάντοτε ἀσπρισμένα. Στὸ βάθος τὸ βουνὸ γυμνὸ
μὲ τὸ μοναστήρι στὴν κορφή, ποὺ δὲν φαινότανε παρὰ
μόνο τὸ βυζαντινὸ καμπαναριὸ του. Ὅλα ὅπως τὰ
εἶχε ἀφήσει Σιωπὴ θμω, καὶ ἐρημία. Πολλὰ σπίτια
κλεισμένα, σ' ἄλλα ἕνας ἢ δύο κατοικοῦσαν. Κάθε κί-
νηση καὶ ζωὴ ἔλειπε. Μιὰ πεθαμένη πολιτεία.

Τρεμοῦλα τὸν ἐπιασε, ὅταν ἀντίκρουσε τὸ πατρικὸ
του σπίτι. Σταμάτησε λίγο καὶ ἔπειτα μὲ γοργὰ πα-
τήματα ἔτρεξε καὶ ἀντὶ νὰ κτυπήσῃ, ἀνοιξε μόνος
τὴν πόρτα καὶ πήδησε μέσα.

— Παῦλε μου, φώναξε μόλις τὸν εἶδε ἡ ἀδερρῆ
του καὶ ἔτρεξε καὶ τὸν ἀγκάλιασε. Παῦλε, στὰ τόσα
χρόνια ἤρθες πάλι στὸ σπίτι τοῦ πατέρα σου.

Τὸν πῆρε καὶ κρατῶντας τὸν στὴν ἀγκαλιά της,
ὅπως ὅταν εἶτανε μικρὸς ἀκόμα, ἤρθανε καὶ καθήσανε
στὸ μικρὸ παλαιὸ καναπέ μὲ τὰ δαμάσκα μαξιλά-
ρια.

— Ἀδερφοῦλα μου, πόθησα νὰ ἴσυχάσω λίγο
καιρὸ στὸ σπίτι μας.

— Ὅσο θέλεις, Παῦλε μου. Ἐδῶ θὰ γιαιτρέψῃς
τὴν καρδιά σου. Ἄ! τί κακὸ ποὺ σῆς βρῆκε.

— Κατίνα, εἶπε παρακαλετικὰ, μή, ἔτσι νάχῃς
καλό. Πές μου καλύτερα τὰ δικά σου.

— Ὅπως τὰ ξέρεις. Ὁ Κώστας ἔχει τὸ μεγάλο
μας γιὸ δόκιμο στὸ βαπόρι καὶ γλήγορα θὰ πάρῃ τὸ
πόδι τοῦ πατέρα του. Ὅλοι λένε πὼς εἶναι ἀξίος καὶ
καλός. Ἡ κόρη μας ζῆ εὐτυχισμένη μὲ τὸν ἄντρα της.
Ὁ μικρός, ὁ Ἄντρέας, στὸ γυμνάσιο πάει τόσο καλά.
Ἡ θειά του ἔχει νὰ κάνῃ μὲ τὴν ἀγάπη του στὰ
γράμματα καὶ μὲ τὴ φρονιμάδα του. Ὅλα καλά,
Παῦλε, δόξα σοι ὁ Θεός.

— Εὐτυχισμένη εἶπε ὁ Παῦλος καὶ ἔκρυψε ἕναν
ἀναστεναγμὸ. Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς πάντα εὐτυχισμένοι νὰ
ζῆτε.

Ἡ Κατίνα δὲν εἶπε λέξη. Ἡξέρε τὴ ζωὴ τοῦ
Παύλου καὶ τοὺς καὶμούς του. Τῆς τὰ εἶχε γράψει
καὶ τῆς τὰ εἶχε εἰπεῖ, ὅσες φορὲς ἀνταμῶσανε στὴν
Ἀθήνα. Ἡ τελευταία συμφορὰ τὴν ἔκανε καὶ αὐτὴ νὰ

κλάψη με μικρά δάκρυα, γιατί αγαπούσε τὸν Παῦλο σὰν ἀδερφὸ καὶ γιὸ μαζί. Μήπως αὐτὴ δὲν τὸν εἶχε κρατήσει τόσες φορές στὴν ἀγκαλιὰ της;

— Ἐρχεσαι ἢ νὰ σοῦ κάνω μερικὰ ἀγά; Τόνε ρώτησε.

— Μὴν κάμεις τίποτα. Ἐρχα στο βατόρι. Καφὲ μόνο θέλω. Μὰ, ξέρεις, ὅπως τὸν ἔψηνες στὰ παληὰ τὰ χρόνια.

Ἄλλαξε θέση στὸν καναπέ γιὰ νὰ βλέπη ἀπὸ τὸ παράθυρο στὸ περιβόλι. Τὰ δέντρα εἶχανε μεγαλώσει καὶ φουντώσει τόσο, πὺρ σκεπάζανε τὸ μεγάλο σπίτι. Τὰ μάτια του προσπαθοῦσαν νὰ σχίσουνε τὸν πράσινο πυκνὸ πέπλο καὶ νὰ ἰδοῦνε πέρα. Ὅταν ἀνέβαινε ἀπὸ τὰ κρογιαῖλι, δὲ θάρσπε νὰ σηκώσῃ τὰ μάτια του, σὰν κάτι νὰ τὸνε μπόδιζε. Θάβλεπε τότε καὶ τὸ σπίτι καὶ τὸ παράθυρο.

— Σοῦ ἔψησα ἕναν καφέ πὺρ θὰ σοῦ θυμίσῃ τὰ παληὰ. Ξέρεις, Παῦλε, δὲν ἄλλαξες καθόλου. Τὸ πρόσωπό σου πάντα τὸ ἴδιο καὶ τὸ μουστάκι σου μικρὸ, καθὼς ὅταν εἴσουναι παιδί. Μόνο τὰ μαλλιά σου ἀσπρίσανε.

— Μὲ τρέφουνε οἱ καῦμοι καὶ τὰ φαρμάκια, εἶπε μ' ἕνα χαμόγελο πικρὸ.

Σώπασε πάλι. Κοίταξε τὴν ἀδερφή του, σὰν κάτι νάθελε νὰ τήνε ρωτήσῃ, μὰ πὺρ δὲν ἔρτανε στὰ χεῖλιά του. Μιὰ στιγμή γύρισε τὰ μάτια του στὸ παράθυρο, κοίταξε πάλι τὰ δέντρα καὶ ἔπειτα γυρίζοντας στὴν ἀδερφή του ρώτησε δειλὰ σὰν παιδί.

— Ἐκείνη; Ζῆ ἀκόμα;

— Ἡ Μαρία; Ζῆ. Κλεισμένη στὸ σπίτι, κα νένα δὲ βλέπει, οὔτε τὴ βλέπει κανεὶς.

— Ἡ θειὰ της;

— Πέθανε στὰ ἑπτὰ χρόνια πὺρ ἔφυγε. Ὅταν ἐνόησε τὸ θάνατό της, ζήτησε καὶ τὴν πήγανε στὸ μοναστήρι τοῦ Δοκοῦ, τὴν κάνανε καλόγηρα καὶ μετὰ λίγες ἡμέρες πέθανε. Ἐκεὶ τὴ θάψανε.

— Ἐσοῦ δὲν τὴν βλέπεις;

— Δὲ μπόρεσα πιά νὰ πάω σπίτι της, Παῦλε. Ἡ Μαρία τὴν τελευταία φορά, πὺρ τὴν εἶδα, καταλαβαίνει; πότε, μοῦ εἶπε νὰ μὴν τὴ ξεχάσω, μὰ ἐγὼ δὲ μπόρεσα. Πολλὲς φορές βουλήθηκα νὰ πάω, μάλιστα ἔταν ἕμεινε μονάχη καὶ ἔρημη, μὰ ὅσες φορές κίνησα, τὰ πόδια μου κολλοῦσανε στὸ πάτωμα, στὴ γῆ. Δὲ μπόρεσα.

— Δίκοο ἔχεις, ἀδερφή μου, δίκοο μεγάλο. Δικό μου τὸ φτιάξιμο. Καὶ δὲν τήνε βλέπει κανεὶς;

— Ὅχι. Μονάχα ἡ Κατερίνα ἢ Ζωμώστρα. Τὴ θυμᾶσαι; Ἐέραςε πιά. Ἐκείνη πηγαινέει κάθε πρωὶ καὶ τῆς ψωνίζει καὶ τῆς κάνει τὰ θελήματα.

— Δὲ βγαίνει ὄζω; Στὴν ἐκκλησιὰ δὲν πάει;

— Κάθε μῆνα μιὰ φορά στίς μεγάλες γιορτὲς ἀνεβαίνει στὸ Μοναστήρι γιὰ νὰ λειτουργηθῇ καὶ νὰ μεταλάβῃ. Νύχτα ἀνεβαίνει, νύχτα κατεβαίνει. Μὰ τὴν ἀνθρώπου δὲν τὴ βλέπει. Καμμιά φορά, ἔταν εἶναι βραχυχειμωνιά, διπλώνεται σ' ἕνα μεγάλο μαῦρο σάλι καὶ τραβάει στὸ δρόμο ἐξω καὶ πηγαινέει στὸν Ταξιάρχῃ. Θυμᾶσαι; Τὸ μικρὸ ρημοκλήσι, πὺρ εἶναι στὸ μεγάλο βράχο ἀπάνω ἀπὸ τὸ ῥέμα τοῦ Βλυχοῦ. Ἀνάβει τὰ καντήλια, ψέλνει καὶ γυρίζει πάλι στὸ σπίτι. Ἔτσι ξεφεύγει τοὺς ἀνθρώπους. Ἄ! νὰ, ξέχασα. Ἐνας γέρο-τσοπάνης τῆς πάει κάθε πρωὶ γάλα.

— Οἱ δικοὶ της;

— Ἄλλοι πέθαναν, ἄλλοι πήγανε στὴν Ἀθήνα φαρμακικῶς. Κανένα δὲν ἔχει ἐδῶ.

— Πὺρ ζῆ ἄραγε;

— Μὲ τὸ μιστὸ τοῦ πατέρα της. Ἔχει καὶ τὰ λεπτά στὴν Τράπεζα, μὰ κάνει κρυφὰ τόσα ἐλέη, πὺρ πιστεύω νὰ τὰ κοντεύῃ. Μὰ δὲν ἔχει σκοπὸ. φαίνεται, νὰ μείνῃ πιά στὸν κόσμο. Θὰ πᾶ στὸ Μοναστήρι. Πολλὲς φορές τὴν ἀκοῦνε νὰ ψέλνῃ.

— Κι' ἂν ζητοῦσε, τώρα ἐσοῦ νὰ τὴν ἰδῆς;

— Δὲ θὰ μποροῦσα νὰ τὸ κάνω, Παῦλε. Ἐπειτα δὲν ἀνοίγει σὲ κανένα.

Πάψανε. Πάλι κάτι ποθοῦσε νὰ εἰπῇ ὁ Παῦλος, μὰ ὁ λόγος γύριζε πίσω στὴν καρδιά. Κάποιον ντροπὴ ἔνοιθε μπροστὰ στὴν ἀδερφή του. Καὶ ὅμως γι' αὐτὸ εἶχε ἐρθῆ στὴν πατρίδα. Μὰ πὺρ νὰ τὸ εἰπῇ;

— Ἄς εἶναι, συλλογίστηκε. Δὲν κάνει σήμερα. Ἐθ' βρῶ τρόπο νὰ τῆς τὸ εἰπῶ κῦριο ἢ ἄλλη μέρα. Πὺρ, θὰ σκεφθῶ. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη. Αὐτὸς εἶναι γιὰ μένα ὁ λυτρωμός.

Δὲ μπόρεσε οὔτε τὴν ἄλλη μέρα νὰ εἰπῇ τίποτα στὴν ἀδερφή του. Δὲν εὐκαιρήσε, γιατί μόλις μὰθανε τὸν ἐρχομὸ του ἔρτανε νὰ τὸν ἐπισκερθεῖνε καὶ νὰ τοῦ φανερώσουνε τὴ συμπάθειά τους, οἱ δύο γιατροὶ τοῦ νησιῦ καὶ μερικοὶ ἄλλοι, παλαιοὶ συμπαθητὲς του καὶ φίλοι. Ἦρθε καὶ ἡ ἀνηψιά του, ἡ κόρη τῆς Κατίνας, καὶ ἔτσι πέρασε ἡ ἡμέρα χωρὶς νὰ βρεθῇ μιὰ στιγμή μόνος.

Μὰ καὶ τὴν παραπάνω ἡμέρα δὲν τόλμησε νὰ εἰπῇ τίποτα στὴν Κατίνα. Ἐνας δισταγμὸς πάγωνε τὰ λόγια του προτοῦ φτάσουνε στὰ χεῖλιά του.

— Καλύτερα νὰ βρῶ τρόπο νὰ τὴν ἀνταμώσω χωρὶς νὰ βάλω σὲ κόπο καὶ ἔρημια τὴν ἀδερφή μου, συλλογίστηκε.

— Κυριακὴ κῦριο, τοῦ εἶπε ἡ Κατίνα τὸ βράδυ, μήπως θὰ πᾶς στὴν ἐκκλησιὰ;

Στήν εκκλησία ; Πόσον καιρό είχε να πάη ! Στήν Άθήνα την είχε παρατήρει την εκκλησία. Μόνο τις μεγάλες γιορτές πήγαινε συνοδεύοντας τή γυναίκα του, μ' έμενε πάντοτε άσυγκίνητος. Ναι, θ' έπαινε (1) ά θυμώθη τ' ά παλιά του και έσω; ξαλαφρώση ή καρδιά του από τ' ά βάρος που τήν πιέζει, μπορεί και να βρη τρόπο να έλευθερωθη από τήν έγνοια που τότε βασανίζει.

— Στήν εκκλησία ; άποκρίθηκε στην άδερφή του. Ναι, θ' ά πάω στό Μοναστήρι.

Τ' ά πρώτ' άκούθηκε πολύ νωρίς. Ήθελε να προηθήσει στόν όρθρο, που θ' ά είχε τριάντα χρόνια να τόν άκούσει.

Ήρε τον παλαιό δρόμο και περπατούσε άρχ' ά κοιτάζοντας κάτω τή θάλασσα. Κρυστάλλινα τ' ά νερά και φαινόταντε καθαρώτατα ό βυθός. Τάβλεπε έλα, έν και ό δρόμος είτανε κάμποσα μέτρα άπάνω από τήν άερογιαλιά. Και τις πέτρες με τ' ά βρύ και τ' ά κοχύλια και τούς σταυρούς και τούς άγινούς και τ' ά ψαράκια που πήγαινανε κοπαδικτά σ' ά μια γραμμ' ά τελείωτη. Ήνωθε στην ψυχή του μια παιδικτική χαρά. Όσο προχωρούσε, βαθαίνανε τ' ά νερά και πείρνανε χρώμα ούρακι θαθύ, σκούρο. Στήν άκρη τού δρόμου ένας άνεμόμυλος χλασμένος είτανε άπαράλλακτος, έπως τόν ήξερε. Μόνο τ' ά κάστρο είτανε άλλαγμένο. Είχανε γυρεμίσει τις ντάπιες κι είχανε άφήσει μια χαμηλή πεζούλα. Κι έτσι έγινε μια πλατεία λιθοστρωμένη, που έμοιαζε σαν ένα μεγάλο μπαλόνι με τή θάλασσα από κάτω. Και ό μεγάλος κητήρος από τόν άνεμόμυλο στην άγορά δέν είτανε π' ά κατσάβραχη, έπως τ' ά παλιά τ' ά χρόνια που μικρός τ' ά πηδούσε σαν κατσικάκι, όταν πήγαινε στό παζάρι να ψωνίση. Τώρα κάτι μέγαλα πλατεία σκαλοπάτια από ζερολίθι εύκολύνανε τούς λιγαστούς διαβάτες.

Ή άγορά πολύ διαφορετική. Όταν έφρουγε για τ' ά Παρίσι, τότε τήν άρχίζανε. Είχανε γτίσει μια μεγάλη προκουμιά και τήν είχανε πλακοστρώσει με πλάκες τού Δοκού σταχτερές με κόκκινες φλέβες. Πολύ τ' ά άρρεσε και στάθηκε να τήν παρατηρήση.

Τ' ά Μοναστήρι άπαράλλαχτο. Ήέρρεσε τή στοά κάτω από τ' ά μεγάλο μαρμάρινο μακπαναρείο, τήν κύλη και μπήκε στην εκκλησία. Γ' ά στιγμή άκριβ' άς εκείνη μια φωνή γλυκειά, δυνατή, δροσερή τόνε ξέχρησε. Έψελνε.

Άνοιξω τ' ά στόμα μου και πληρωθήσεται πνεύματός.

Στάθηκε στην πόρτα. Λίγα τ' ά φώτα, δέν είχανε άκόμ' άνάψει τούς πολυελεύς ούτε τ' ά μα-

νοούλια. Λιγαστοί και οι άνθρωποι. Ό Παύλος προχώρησε στό τέμπλο νάσπαση τήν παλαιά χροσ' άν εικόνα τ' ά Παναγίας. Έπειτα μπήκε σ' ένα στασίδι, σ' ά μια γωνιά που μπορούσε να μείνη άθώρητος.

Ή φωνή τού ψάλτη γέμιζε τήν εκκλησία. Άνάβρυζε κρυστάλλινη, έλη δροσιά. Ό τέταρτος ήχος πανηγυρικός, χαρούμενος. Ό Παύλος ένωθε μ' άν άγκλίωση, που σπάνια τήνε δοκίμαζε. Δέν ήξερε, δ' ά μπορούσε να είπει, έν ή μουσική εκείνη είχε τήν τέχνη τ' ά άλλης μουσικής, που τόσες φορές άκουσε στις συναυλίες. Μιλούσε έμω; στην καρδιά του με γλώσσα γνώριμη. Ή ψυχή του φτερούγιζε, σ' ά νάθελε κάπου ψηλά να πετάξη. Δοκίμαζε άκόμα ένα πολύ παράξενο κίσθημα. Ή χαρούμενη εκείνη μουσική διαπερνούσε όλες και τις λεπτότερες ίνες τού κορμιού του και τ' ά δονούσε άλάκερο. Ποθούσε και θ' ά μπορούσε να κολουθήση τ' ά ρυθμό τού τροπαριού με άλαφρά τού κορμιού του ρυθμικά κινήματα.

Πόσο π' ά σοφοί οι άρχαίοι, έλεγε μέσα του. Συνοδεύανε τ' ά χορικά τους με ρυθμικά χορευτικά κινήματα. Έτσι ζωνάνευε τ' ά τραγούδι. Γιατί τάχα να μ' ά γίνεται τ' ά ίδιο και τώρα στην εκκλησία. Μήπως τ' ά τροπάρια εκείνα δέν είτανε χορικά, που τ' ά ψέλνανε οι δύο χοροί με άντιφωνία ;

Έτσι θ' ά παρακολουθούσανε οι χριστιανοί μ' ά ενδιαφέρον τή λειτουργία. Δέν είδες π' ά προσέχουσε, όταν γίνεται κάποια τελετή, που άπαιτεί κίνηση και δράση. Τ' ά λόγια κουράζουσε, τ' ά εδρώνενα) όχι.

Ή ψυχή του μελετούσε κάθε τόνο τ' ά μουσικής. Τ' ά χείλη του κλειστά, μ' ά ή καρδιά του, τ' ά είναι του όλο έψελνε βούβ' ά μαζί με τόν ψάλτη τ' ά τροπάρια

Κοίταξε τόν ψάλτη. Είτανε ένα νέο παλληκάρι ός είκοσι πέντε χρονών, ψηλό, ξεραγκιανό. Άπό που έβγαίνει ή φωνή εκείνη ή δροσερή και δυνατή ; Και πόσο κισθαντικά έψελνε !

Όλα κάνανε βαθεία έντύπωση στόν Παύλο. Τ' ά ξυπνούσανε στην ψυχή όλες τις παλιές ένθύμησες.

Κι' όταν τήν ώρα τ' ά λειτουργίας άρχίσανε να σηκύνουν όλες οι καμπάνες μαζί, ή μεγάλη με τή βαρεί' ά φωνή και ή δεύτερη μελωδικώτερη κι' οι άλλες οι μικρές, θυμήθηκε πόση χαρά ένωθε μικρός, όταν τις άκουγε να συνηχούσε και παρακαλούσε τόν πατέρα του να τόν πάρη στό Μοναστήρι νακούση τις καμπάνες. Τώρα ή ίδια πάλι, ή παιδικτική χαρά πλημμυρούσε τ' ά στήθη του. Και σ' ά μια στιγμή λησμονήθηκε ξέχασε π' ά είχανε περάσει

τόσα χρόνια στεγνά, διψασμένα και πικραμένα, πίστεψε πως είναι παιδί ακόμα κι' ένωσε επιθυμία ακράτητη να ζυγώσει στον ψάλτη, να κρατήσει το ίσο, να κανοναρχήσει, να είπη τον 'Απόστολο.

"Όλη τότε η νεανική του ζωή ξανάρεθε στο νοῦ του, κι' η σκέψη του πήρε τὸν παράξενο δρόμο πὸν μιὰ φορά κάποτε τὸν ἀκολούθησε κι' ἔπειτα τοῦ ἄρεσε νὰ ξαναχυρίζη συχνά. Συλλογιζότανε, πὸς θὰ εἶτανε ἡ ζωὴ του, ἂν εἶχε γυρίσει ἀπὸ τότε στὸ νησί του, στὸ σπίτι του, στὴν κλῆ του. Μὲ τί λαχτάρια θὰ ἔφτανε ἀπὸ τὸ Παρίσι, μὲ τί χαρὰ θὰ ἔβλεπε ὅτι ποθοῦσε καὶ ἀγαποῦσε. Κι' ἔπειτα τὸ γάμο στὴ μικροῦλα ἐκκλησιά, ἀνθοστολισμένη καὶ γεμάτη ἀρώματα λουλουδιῶν καὶ λιθανιοῦ. Καὶ μιὰ ζωὴ ἡσυχῆ, εὐτυχισμένη στὸ μεγάλο σπίτι, στὸ περιβόλι μὲ τὰ δέντρα. Ἰὼρω στίς ἀλτάνες καὶ τίς γλάστρες τὰ παιδιὰ τρέχουνε καὶ παίζουνε κι' ἀντηχοῦνε τὰ γέλοια τους καὶ φωνάζουνε ὁ ἓνας τὸν Νίκο, Φρόσω, Ἀντρέα . . .

"Αχ! τί πόνος. Ἐκεῖνος, ὁ γιὸς τῆς ἄλλης χάθηκε μακριά Τὸ Κρέμα, πάλι στὸ νοῦ του τὸ Κρέμα τὸ βαρύ

Προτοῦ τελειώσει ἡ λειτουργία ἔφυγε, νὰ πάη στὸ σπίτι. "Όλων τὰ μάτια εἶτανε γυρισμένα σ' αὐτὸν κι' ὅλοι μιλούσανε σιγαλά Γι' αὐτὸνε βέβαια μιλοῦνε καὶ θὰ εἶτανε πικρὰ τὰ λόγια τους. Ποιὸς ξέρει, ἂν κι' αὐτοὶ δὲν ἔκριναν τὰ δυστυχίμανά του θεὴ δική γιὰ τὸ Κρέμα, πὸς εἶχε κάμει. Καλύτερα νὰ φύγη, πρὶν ἀπολύση ἡ ἐκκλησία. Ἐκανε τὸ σταυρό του κι' ἔφυγε ἀπὸ τὴ μικρὴ πορτοῦλα, πὸς εἶτανε δεξιά μεριά. Πέρασε τὴν αὐλή, τὴν ἄλλη πόρτα, πὸς ἔβγαινε στὸ στενὸ σοκάκι πίσω ἀπ' τὸ Μοναστήρι κι' ἄρρισε νάνεβαίνει τίς πολλὲς σκάλες πὸς πηγαίνανε στίς ἀπάνω γειτονιές.

"Όταν ἔφτασε στὸ σταυροδρόμι, πὸς τὸ εἶχανε πλατύνει τώρα, πήρε τὸν κατήφορο κι' ἔφτασε στὸ ποτάμι. Καθὼς περπατοῦσε κρατώντας ψηλά τὸ κεφάλι, ἀντίκρισε τὸ μεγάλο περιβόλι καὶ τὸ κερσμπινο σπίτι μὲ τὰ παράθυρα μαῦρα καὶ σκεβρωμένα ἀπὸ τὰ χρόνια. "Όλα κλειστά, μόνο ἐκεῖνο πὸς ἔβλεπε στὴ θάλασσα εἶτανε ἀνοιχτό. "Άλλοτε, στὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἔβλεπε κεῖ μιὰ γαλανὴ μορφή, κάπια ψυχὴ πὸς τὸν καρτεροῦσε. Τώρα κανεὶς. Κι' ὅμως ποὸς τοῦ εἶχε εἶπει πὸς ἔμενε πάντοτε κεῖ ἡ Μαρία ἡμέρες, μῆνες, χρόνια, ἀσάλευτη σὰ μαζωρωμένη. Γιατί δὲν εἶναι σήμερα; Μήπως ἀνέθηκε στὸ Μοναστήρι; Μήπως ἔμαθε τὸν ἐρχομὸ του καὶ φοβᾶται νὰ τὸν ἰδῆ; Γιατί νὰ φοβᾶται; "Όχι, δὲν θέλει νὰ τὸν ἰδῆ. Αὐτὸ εἶναι. Δὲ θέλει κι' ἔχει δικιο, μεγάλο δικιο.

— "Άδικα ἦρθα, ψιθύρισε πικραμένος. Κι' ὅμως πρέπει νὰ ζητήσω συχώρεση, πρέπει νὰ λυτρωθῶ ἀπ' τὴν κατάρα.

Τὸ μεσημέρι καθὼς εἶτανε γυρμένος στὸν καναπέ γιὰ νάναπαυθῆ λίγο, ἐκέφτηκε καὶ σὰν νὰ πῆρε κάπια ἀπόφαση. Σηκώθηκε, ντύθηκε καὶ ὅταν ὁ ἥλιος ἔγυρε πίσω ἀπ' τὸ βουνό, πὸς χώριζε τὸ σπίτι του ἀπ' τὴ θάλασσα, ξεκίνησε. Κατέβηκε στὸ ποτάμι καὶ ἀνέβαινε τὴ ρεματιά κοιτάζοντας τὴ μεγάλη μάντρα, πὸς εἶχανε πέσει οἱ ἀσβέστες καὶ οἱ πέτρες ἐσκολλημένες σαλεύανε ἔτοιμες νὰ πέσουνε. Μὰ ὅσο ἀνέβαινε, τόσο ἀργότερο γινότανε τὸ βῆμα του. Ἀς καὶ λιγότευε ὁ πυρετὸς τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὸ κρύο ἀέρι, πὸς κατέβαζε τὸ βουνό. Ἀνέθηκε τὰ μικρὰ στενὰ σκαλοπάτια τῆς πέτρινης σκάλας καὶ βρέθηκε στὸ δρόμο πὸς πῆγαινε στὴν ἐξοχὴ. Δίπλα του ἡ μάντρα. Πίσω ἀκριβῶς εἶτανε τὸ ἐκκλησάκι καὶ λίγα μέτρα πιο πέρα ἡ μεγάλη βαρειά πόρτα τῆς αὐλῆς. Στάθηκε, στηρίχτηκε στὸ μαστοῦνι, συλλογίστηκε κάμποση ὥρα. Ὁ πᾶρ λοιπὸν νὰ χτυπήσῃ; Ἀναστένανε βαθεῖα καὶ τράβηξε ἴσια τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐξοχὴ. Οὔτε γύρισε τὰ μάτια του νὰ ἰδῆ τὸ σπίτι τὸ μεγάλο.

Περπάτησε πολὺ, πέρασε τὰ περιβόλια, πὸς εἶναι ἀπὸ τὴν κάτω μεριὰ τοῦ δρόμου, τὸ νεκροταφεῖο, κατέβηκε στὸ μεγάλο ρέμα καὶ ἔφτασε σ' ἀνοικτὸ μέρος πὸς ἔβλεπε στὴ θάλασσα. Κανένα δὲν ἀντάμωσε στὸ δρόμο, τράβηξε πέρα χωρὶς νὰ βλέπῃ γύρω του.

"Άδειος ὁ νοῦς του. "Όπως πῆγε, ἔτσι καὶ γύρισε. Τὰ πόδια τὸν πηγαίνανε χωρὶς διόλου νὰ παραστρατήσῃ, ἂν καὶ διάβαινε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔπειτα ἀπὸ τριάντα χρόνια. Πατοῦσε, φαίνεται, στὰ παλιὰ σημάδια, πὸς εἶχανε ἀφήσει τὰ πόδια του, ὅταν μικρὸς περνοῦσε τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Εἶχε βασιλέψει πιά ὁ ἥλιος καὶ κατέβαινε τὸ σκοτάδι, ὅταν βρέθηκε πάλι κοντὰ στὸ μεγάλο σπίτι, δίπλα στὴ μάντρα πὸς ἔκρυβε τὸ ἐκκλησάκι. Σταμάτησε. Τὸ βραδυνὸ ἀεράκι ἔφερε ἀπὸ τὸ κῆπο ἀρώματα εἰδῶν-εἰδῶν ἀπὸ χίλια-δύο λουλούδια καὶ μυρουδιά λιθανιοῦ. Κάπια ψυχὴ ἐκεῖ μέσα πρόσφερε θυμίαμα στὸν Πλάστη τῆς. Σιωπὴ ὅμως βαθεῖα. Ἀκουμπησε στὸν τοῖχο καὶ ἀνάπνεε τρώματα τῶν λουλουδιῶν πὸς τότε μεθοῦσανε. Ἡ μυρουδιά τοῦ λιθανιοῦ τοῦλεγε, πὸς κάπιο χέρι λευκότατο μὲ γαλάζιες φλέβες κρατοῦσε τάσημένο θυμιατὸ καὶ τόφερε ἀπαλὰ τριγύρω στίς εἰκόνες τῆς μικροῦλας ἐκκλησίας. Κι' ἔπειτα νόμισε πὸς ἄκουσε μιὰ φωνὴ σιγανή, πολὺ σιγανή, σὰν ἀπὸ βάθη μακρινά, ὑπερκόσμια, νὰ ψέλνῃ κάτι πὸς δὲν μποροῦσε νὰ ξεχωρίσῃ τὰ λόγια του. Καὶ ἡ ψυχὴ του δοκίμασε κάπιο φόβο, μιὰ κατάνυξη, καθὼς ὅταν βγαίνουσε τ' Ἅγια στὰ

Προηγουσμένα και περνάει ο παππᾶς βουβός και σωπνίζουνε οί ψάλτες και γονατίζουνε οί Χριστιανοί σκυφτά, χαμηλά κ' ἀκουμπούνε τὸ μέτωπο στὶς πλάκες τῆς ἐκκλησίας.

Σιγά-σιγά, σὰν νὰ μὴν ἤθελε νὰκουστῆ, πέρασε τὸ δρόμο, κατέθηκε τὴν πέτρινη σκάλα και βρέθηκε στὴ ρεματιά. Ἐίχε σκοτεινιάσει ὀλοτέλα και δυσκολεύτηκε νὰ γυρίση στὸ σπίτι. Μὰ εἶχε γαλήνη στὴν ψυχή. Σὰ νὰ εἶχε λησμονήσει τὸ Κοῦμα του.

Ὁ καιρὸς ἔλλαξε ἀπότομα τὶς πρῶτες τοῦ Ἀπρίλη μέρες.

Μιὰ βδομάδα ἔκανε μεγάλη ζέστη, πού εἶπανε πῶς ἦθε πρῶτα τὸ κλοκαῖρι. Κι ἔπειτα κάποια μέρα ὁ οὐρανὸς σκεπάστηκε μὲ σύννεφα μαῦρα και λίγο μετὰ τὸ μεσημέρι ξέσπασε δυνατὴ μπόρα μὲ βροχὴ μεγάλη πού κράτησε πολὺ, ὥστε νὰ κατεβάση ποτάμι.

Μόλις ἔπαψε, ὁ Παῦλος πῆρε τὸ μπαστοῦνι του νὰ πάη ἔξω.

— Μπᾶ σὲ καλὸ σου, εἶπε ἡ Κατίνα, πού θὰ πᾶς μὲ τέτοιο καιρὸ. Βλέπω πυκνὰ και μαῦρα τὰ σύννεφα και φοβῶμαι μήπως ξαναβρέξῃ

— Ὅτι κι ἂν γίνῃ, πρέπει νὰ βγῶ ἔξω. Ἡ ψυχὴ μου σὰ νὰ πνίγεται.

— Πᾶρε τοῦλάχιστον τὴν ὀμπρέλλα.

— Ὅχι. Δὲν πιστεύω νὰ ξαναβρέξῃ. Καὶ στὰ ὕστερα κάπου θὰ τρυπώσω. Εἶναι τόσα ρημοκλήσια στὸ δρόμο.

Δυσκολεύτηκε νὰ περάσῃ τὸ ποτάμι κι ἀναγκάστηκε νὰ πηδήσῃ σὰν παλληκᾶρι. Ἀπὸ ἄλλο δρόμο βρέθηκε στὸ γεφυράκι ἀπάνω ἀπὸ τὴ ρεματιά. Τράβηξε ἀργὰ πέρα κοιτάζοντας τὰ περιβόλια. Παντοῦ νερὰ τρέχανε. Τὰ πόδια του βουλιάζανε στὴ βρεγμένη γῆ. Ἡ μυρουδιά ἀπ' τὸ βρεγμένο χῶμα τὸν εὐχαριστοῦσε. Κοίταξε τὰ πουλάκια πού πετούσανε ἀπὸ δέντρο σὲ δέντρο βγάζοντας μιὰ φωνούλα μονάχα. Περπατοῦσε σιγά. Ὡρα ἔκανε νὰ περάσῃ τὶς μάντρες, πού κλείνανε τὰ δυὸ μεγάλα περιβόλια κι ἔπειτα κατέβαινε ἀργὰ τὶς μεγάλες πλατειὲς σκάλες, πού πάνε στὸ μεγάλο ρέμα τοῦ Βλυχοῦ. Ἐίτανε ἀκόμα ἐκεῖ μιὰ ἀγριαχλαδιά, γέρινη τώρα, πού κόβανε γχορίτσες δταν εἶτανε παιδιά.

Στάθηκε και κοίταξε τὸ ποτάμι, πού κατέβαινε μὲ ὀρμὴ θολό, κόκκινο κι ἔσερνε κοτρώνια και χοντρές ρίζες και ἀρῆνες. Βοῦιζε τὸ νερὸ και ὁμιῶς τοῦ φάνηκε, πῶς ἀκουσε πατήματα στὰ χοντρὰ χαλίκια τοῦ δρόμου. Ποιὸς τάχα τριγυρίζει σὰν κι' αὐτὸν μὲ τέτοιο ἀγριοκᾶρι; Κοίταξε στὴν ἀκρῆ, ἐκεῖ πού στρίβει ὁ δρόμος κοντὰ στὸν κορμασμένο βράχο.

— Ἀ!, εἶπε, ἐκείνη!

Ἡ Μαρία εἶχε πάει νωρὶς νὰνάψῃ τὰ καντήλια στὸν Ταξιάρχη και τὴν ἔκλεισε ἡ βροχὴ. Γύριζε τώρα τυλιγμένη σ' ἓνα μεγάλο μαῦρο σάλι. Κρατοῦσε στὸ χέρι μιὰ μικρὴ μποτίλια τοῦ λαδιοῦ και τὰσημένο θυματό.

Ὁ Παῦλος, μόλις τὴν εἶδε, στάθηκε ἀκίνητος, σὰ νὰ κάρφωτε κάποιος τὰ πόδια του στὴ γῆ.

Ἡ Μαρία, ἔμα τὸν ἀντίκρουσε, στήλωσε τὰ μάτια της ἀπάνω τοῦ; τὸν παρατήρησε ἀρκετὲς στιγμὲς χωρὶς νὰ σταματήσῃ, ἔπειτα ἔσφιξε τὸ σάλι σφιχτὰ στὸ κορμὶ της, χαμήλωσε τὰ μάτια της και προσπέρασε γοργὴ χωρὶς νὰ στρέψῃ διόλου. Ὅσο προχωροῦσε, τὸ περπάτημά της γινότανε γοργότερο κι' ὁμιῶς φαινότανε κουρασμένη γιατί ἀνάπνεε βαρεσιά, βαθειά, ἀνασηκῶνοντα; τὰ στήθη και τὸ κεφάλι.

Ὁ Παῦλος τὴν ἔφησε νὰ περάσῃ ἀμίλητος, ἀσάλευτος. Δοκίμασε νὰπλώσῃ τὰ χέρια του ἔτσι παρακαλετικά, μὰ δὲ μπόρεσε, σὰ νὰ εἶχε παραλύσει. Ἐστρεψε τὰ μάτια και τὴν εἶδε, πού χάθηκε στὸ γύρισμα τοῦ δρόμου. Ἐίχε σαστίσει. Ἄργα ὁ νοῦς του ἄρχισε πάλι νὰ δουλεύῃ.

— Πῶς; Μαῦρα εἶτανε τὰ μάτια της; Δὲν εἶτανε ἡ Μαρία; Γιατὶ λοιπὸν τοῦ φανήκανε μαῦρα τὰ ματια της; Πῶς τὸν κοίταξε! Ἡ ματιά της τὸν πάγωσε, τὸν μαρμάρωσε, τοῦ ἀφαίρεσε και νοῦ και γλῶσσα. Κι' αὐτός, πού τόσον καιρὸ καρτεροῦσε νὰ τὴν ἀνταμώσῃ, πῶς στάθηκε ἔτσι; Ἐνῶ ποδοῦσε νὰ βρῆ τρόπο νὰ τῆς μιλήσῃ, νὰ πῆσῃ στὰ πόδια της, πῶς ἔμεινε βουβός, σὰν πέρασε κοντὰ του; Ποιὸς τοῦ μὴδένισε τὴ θέληση και δὲ μπόρεσε νὰπλώσῃ τὰ χέρια του. Γιατὶ νὰ μὴν τρέξῃ κατόπι της;

Και ὁμιῶς τίποτα δὲν τοῦ ἔσφυγε ἀπὸ τὴν ὄψη της. Τὰ χρόνια περᾶσανε χωρὶς νὰ τὴν ἐγγίξουν. Κυπαιοσένιο, λυγερὸ τὸ κορμὶ της, χρυσόξανθα τὰ μαλλιά της, τὰ μάτια της—μὰ γιατί τοῦ φανήκανε μαῦρα τὰ μάτια της;

Καθόλου δὲν ἔλλαξε. Φύλαξ Ἄγγελος τήνε σκέπει. Μὰ γιατί λοιπὸν και κείνη πέρασε χωρὶς νὰ στρέψῃ νὰ τὸν κοιτάξῃ; Και γιατί νὰ γυρίσῃ; Αὐτὸς εἶτανε χάρος ἀπονος γιὰ κείνη.

Οἱ λογισμοὶ του γινήκανε θλιβερότεροι. Ἐίχε καθήσει στὸ βρεγμένο πεζοῦλι. Ἐγυρε τὸ κεφάλι. Ἐνιωθε κάτι βαρὺ σὰν τᾶφου πλάκα νὰ βαραίνει τὸ νοῦ του, τὸ στήθος του, τὸ κορμὶ του ἀλάκρο. Ἐνας κρύος ἀέρας φυσοῦσε κι' ἔδιωχνε τὰ σύννεφα. Ὁ ἥλιος εἶχε βασιλέψῃ και κατέβαινε τὸ σκοτάδι. Τοῦ φαινότανε κι' αὐτὸ πυκνότερο τῶρα, γεμᾶτο ἰσκιους.

Ὦρες, φαίνεται, κάθησε κει. Γύρισε στο σπίτι με θολωμένο το νοῦ, σκοτεινά τὰ μάτια του. Δὲ μπόρεσε νὰ φάη κι ἔπεσε στο στρώμα με κούραση μεγάλη.

Τὸ πρωτὸ ξύπνησε με βαρειά θέρμη καὶ παραμιλητά. Ἡ Κατίνα ἀνησύχησε καὶ προσκάλεσε τὸ γιατρό.

Ἡ Μαρία εἶχε εἰπεῖ στὴ γρηά.—Κατερίνα νὰ ρῆθῃ κάποιον δειλινὸ γιὰ νὰ τήνε στείλῃ στο Μοναστήρι με κάτι προσφορές. Μὰ ὅταν ἤρθε, προτοῦ ἀκόμα τήνε στείλῃ στο θέλημα, ρώτησε :

— Πού πάει ὁ γιατρός ἐδῶθε τόσες ἡμέρες τώρα ;

— Στὴν Κατίνα τοῦ Καπετάν—Κωσταντῆ.

— Ποιὸς εἶναι ἄρρωστος ;

— Ὁ ἀδερφός της ὁ γιατρός πού ἤρθε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

— Τί ἔχει ;

— Δὲν ξέρω. Εἶναι πολὺ βαρειά. Πεθαίνει, λένε.

— Μπορεῖς νὰ πᾶς νὰ ρωτήσης στο σπίτι ;

— Πάω. Μὰ ἂν με ρωτήσουν ἀπὸ ποιὸν ἐρχομαι, τί νὰποκριθῶ ; Εἶπε δισταχτικά.

— Νὰ τῆς εἴπῃς, πὼς σ' ἔστειλα ἐγώ.

— Καλά, Πάω.

Ἡ Μαρία τριγύριζε στὴν αὐλὴ ἀνήσυχη ὡς πού νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ Κατερίνα. Δὲν ἄργησε νὰ φανῇ. Μόλις ἀνοῖξε τὴν πόρτα, τὴν πῆρε γρήγορα μέσζα κι ἀμέσως τήνε ρώτησε.

— Εἶδες τὴν Κατίνα ;

— Ναί.

— Τῆς εἶπες, πὼς σ' ἔστειλα ἐγώ ;

— Ναί. Ἄρχισε νὰ κλαίῃ.

— Τί σοῦ ἀποκρίθηκε ;

— Ὁ ἀδερφός μου πεθαίνει. Ἴσως δὲ θὰ τὴν πάρῃ αὐτὴ τὴ νύχτα.

Θαμπώσκανε τὰ μάτια τῆς Μαρίας. Ἐπειτα εἶπε:

— Κατερίνα, δὲ θὰ σὲ στείλω στο θέλημα πού σοῦ εἶπα. Μπορεῖς νὰ μείνης ἐδῶ ἀπόψε ;

— Ἀκοῦς ἐκεῖ ; ὅ,τι θέλεις.

— Κι' ἂν χρειαστῇ νὰ μείνης μοναχὴ σου γιὰ λίγες ὥρες ; Μήπως φοβᾶσαι ;

— Τί νὰ φοβηθῶ ; Ἐγὼ μοναχὴ μου κάθουμαι στὸ σπίτι. Θὰ μείνω, ἂν ἔχῃς ἀνάγκη.

— Καλά, Κατερίνα. Τώρα θὰ ξαναπᾶς στὴν Κατίνα.

— Πάλι ; Τί νὰ κάνω ;

— Νὰ τῆς εἴπῃς πὼς θὰ πᾶω σπίτι της, ἄμα

νυχτώσῃ. Καὶ τὴν παρακκλώ, ἂν θέλῃ, νὰ μοῦ ἀνοίξῃ τὴ μικρὴ πόρτα τοῦ περιβολιοῦ.

— Ὁὲ ξαναγυρίσω ;

— Ναί. Δὲν εἶπαμε, πὼς θὰ μείνης ἐδῶ τὸ βράδυ ;

— Ἄ ! ναί.

Ἡ Κατερίνα πῆγε καὶ γύρισε καὶ κάθησε στὴν τραπεζαρία ἡσυχη. Ἡ Μαρία τῆς ἔδωσε τὸ κλειδί τοῦ ἀρμαριοῦ καὶ τῆς εἶπε νὰ φάῃ, ὅταν πεινάσῃ. Εἶχε τὸ ἀρμάρι ὅ,τι χρειαζότανε.

Ἡ Μαρία πῆγε στὴν αὐλὴ, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ μείνῃ μιὰ στιγμὴ στὴν ἴδια θέση. Πῆρε στὴν ἀρχὴ τὸ ποτιστήρι καὶ πότιζε τὰ λουλούδια. Μὰ δὲν εἶχε τὸ νοῦ της. Ἄλλοῦ λησμονοῦσε νὰ ρίξῃ νερό, ἀλλοῦ ξεχειλίζε τὴ γλάστρα ἢ τὴν ἀλτάνα κι ἔτρεχε τὸ νερὸ στὴν ἀσβεστωμένον τοῖχο.

Μόλις νόμισε πὼς βασιλεύει ὁ ἥλιος, μπῆκε στὴν ἐκκλησία, πῆρε τὸ ἀσημένιο θυμιατό, πῆγε στὴν κουζίνα, τὸ γέμισε ἀναμμένα κάρβουνα καὶ γύριψε νὰ βρῇ τὸ λιθάνι. Δὲν εἶτανε πουθενά. Ὁὲ ἔχῃ ἀφήσει τὸ βάζο στὴν ἐκκλησία. Πῆγε καὶ τὸ βρῆκε στο παράθυρο. Πῆρε λιθάνι καὶ τόβαλε ἀπάνω στὰ κάρβουνα. Ὁὲ ἔκανε ὅμως λάθος καὶ θὰ ἔρριξε πιὸ πολὺ, γιὰτὶ γέμισε ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τὸν καπνὸ τοῦ λιθανιοῦ.

Ἄνοιξε τὸ παράθυρο, μὰ εἶτανε κηπως δυνατὸ τὸ βραδυνοῦ ἀεράκι κι ἔσβυσε τὸ καντήλι τοῦ Χριστοῦ. Ἐκλείσει πάλι τὸ παράθυρο, ἀκούμπησε τὸ θυμιατὸ ἐξω στὸ πεζοῦλι καὶ ξαναμπῆκε νὰνάψῃ τὸ καντήλι.

Ἐπειτα πῆγε πάλι ἐξω νὰ ἰδῇ, ἂν βράδυασε.

Μόλις εἶχε βασιλέψῃ ὁ ἥλιος. Κάθησε στὴν πεζουλα καὶ κοιτάζε τὰ λουλούδια. Κάτι συλλογιζότανε.

Ἄνοιξε τὰ μάτια ὀρθάνοικτα, σὰν κάποιον φῶς νὰ ἔλαμψε στο νοῦ της. Μὰ ἔπειτα οἱ λογισμοὶ της τήνε βαρύνανε, φαίνεται, γιὰτὶ ἔγειρε στὴν ἀρχὴ τὸ κεφάλι, σιγά-σιγά καὶ τὸ κορμί της ἀλάκρο. Τὰ μάτια της ἄμα ἔλαμπαν. Ἄφου ἔμεινε ὥρα πολλὴ ἔτσι, σηκώθηκε σὰν κάτι νὰ θυμῆθηκε. Σκοτεινιάζε κι ὅλας. Μπῆκε πάλι στὴν ἐκκλησία, ἔκανε τὸ σταυρὸ της καὶ πῆγε στο ἱερό. Ζύγωσε στὴν Ἁγία Τράπεζα. Ἐκεῖ δίστασε μιὰ στιγμὴ, ἔπειτα ἔκανε τὸ σταυρὸ καὶ πῆρε κατὶ ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα καὶ τόβαλε στὸν κόρφο της.

Ὁταν βγῆκε ἐξω, εἶχε πειὰ σκοτεινάσει. Ὀλοτε-λα. Πῆγε στο σπίτι καὶ εἶπε στὴν Κατερίνα.

— Κατερίνα, τὸ νοῦ σου, ἐγὼ πηγαίνω.

Κατέβηκε γοργὰ τὰ σκαλοπάτια καὶ πῆγε στο περιβόλι. Βάδιζε τώρα σιγά, ἀλαφρὰ σὰ νὰ φοβότανε μήπως ταράξῃ τὸν ὕπνο κάποιου πού κοιμότανε. Ἐφτασε στὴν αὐλὴ τοῦ σπητιοῦ τῆς Κατίνας. Εἶδε

τῆ μικρῆ πόρτα ἀνοιχτή. Ἀνέβηκε τὰ τέσσερα μικρὰ σκαλοπάτια καὶ βρέθηκε στὴν αὐλή. Στὴν πόρτα τὴν περίμενε ἡ κόρη τῆς Κατίνας καὶ εἰδοποίησε τὴ μητέρα της. Ἡ Κατίνα ἤρθε κι' οἱ δύο γυναῖκες ἔπειτα ἀπὸ τριάντα χρόνια σφίξαν τὰ χέρια τους καὶ κοιτῶν χτήκαν με πόνου καὶ ἀγάπη. Ἡ Κατίνα ἔκλαιγε Ἡ Μαρία φαινότανε ἡσυχη, μόνο τὰ χεῖλη της εἶτανε κίτρινα καὶ τρέμανε.

— Πῶς εἶναι; Ρώτησε ἡ Μαρία.

— Ὄρες ἔχει. Δὲν θὰ τόνε βροῦνε τὰ μεσάνυχτα, εἶπε ὁ γιουτρός.

— Τί ἔχει;

— Θέρμη βαρειά!

— Ἰνωρίζει;

— Ναί. Μὰ δὲ μπορεῖ νὰ μιλήσῃ. Μόλις σαλεύει τὰ χεῖλη του. Τὰ χέρια του μόνο κινεῖ ἐδῶ κι' ἐκεῖ σὰν κάτι νὰ γυρεύῃ, καὶ συχνὰ κοιτάζει στὴν πόρτα.

— Ποιὸς εἶναι μέσα;

— Ἡ κόρη μου καὶ δύο γειτόνισσες. Ἄν θέλεις.

— Ναί, γι' αὐτὸ ἤρθα. Μὰ ἤθελα νὰ λείπουν οἱ ξένοι.

— Θὰ τοὺς εἰπῶ νάρθουν ἔξω.

— Μὴν τοὺς κκοφανῇ;

— Ἐνοια σου, εἶνε κκλές γυναῖκες.

Ἡ Μαρία μπῆκε στὴν κάμαρα τοῦ ἀρρώστου. Στὸ κρεβάτι ξαπλωμένος ὁ Παῦλος εἶχε τὰ μάτιαμισόκλειστα. Στριφογύριζε ἀλαφρὰ τὸ σῶμα καὶ κινούσε τὰ χέρια ψάχνοντας σὰν κάτι νὰ γύρευε.

Ἡ Μαρία στάθηκε κοντὰ στὸ κρεβάτι καὶ φώναξε με δυνατὴ φωνή.

— Παῦλε.

Ὁ ἀρρώστος ἀνοῖξε τὰ θολωμένα μάτια του καὶ κοίταξε. Σὰ νὰ φύσηξε ἀέρας δυνατὸς στὸ νοῦ του, τὰ μάτια του ξεθολώσανε κάπως. Κάτι σὰν χαμόγελο ζωγραφίστηκε στὰ χεῖλη του.

Ἡ Μαρία κάθισε σὲ μιὰ καρέκλα πλάγι στὸ κρεβάτι καὶ εἶπε πάλι.

— Παῦλε, ἤρθες. ἀγαπημένε μου; Καιρὸ τώρα σὲ προσμένω. Κάποιες γλῶσσες κακές, φαρμακερές εἶπανε πῶς μάγια σου κάνανε στὴν ξενιτειά καὶ δὲν ξαναγυρίζεις. Μὰ ἐμένα τὸ χελιδόνι, ποῦ εἶχε χτίσει στὸ παράθυρό μου τὴ φωλιά του, μοῦ κελαδοῦσε, μοῦ τραγουδοῦσε με τὸ γλυκὸ κελάδημά του τὸν ἐρχομό σου. Καὶ τὰ πουλῆκια ξέρουνε πιὸ πολλὰ καὶ πιὸ καλὰ ἀπ' τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους. Εἶνε πιὸ γνωστικὰ καὶ κρύβουνε στὴν καρδιά τους τόση κωλύση.

Τὰ χεῖλη τοῦ Παύλου σαλέψανε.

— Μὴ μοῦ μιλήσης; ξέρω τί θὰ μοῦ εἰπῆς. Πῶς ἀργησες ναρθῆς. Καὶ τί με τοῦτο, τόσο τὸ καλύτερο.

Ὁ καιρὸς, ποῦ πέρασε, δυνάμωσε τὴν ἀγάπη μας. Κλεισμένη στὴν καρδιά μας σὰ μὸσχος θαναβλύση καὶ θὰ σκορπίσῃ μῦρα. Ἔλα Παῦλε, ἀγαπημένε μου, ἔλα τοῦ γάμου εἶν' ἔτοιμα.

Πάλι σαλέψανε ἀργὰ τὰ χεῖλη τοῦ ἀρρώστου. Κίνησε τὰ χέρια του σὰ νὰ ζητοῦσε τὰ δικά της. Ἡ Μαρία πῆρε σιγὰ τὰ χέρια του καὶ τὰ κρατοῦσε μέσα στὰ δικά της.

— Παῦλε μου, τί σοῦ βαρβαίνει τὴ καρδιά; Νὰ τὸ δαχτυλίδι, ὁ ἀρραβῶνας μου. Τὸ φορῶ καὶ δὲν τὰ φησα μιὰ μέρα. Νὰ καὶ τὸ δικό σου. Τώρα δὲ σεῦ ξέφυγε. Νὰ στὸ φορέσω πάλι, ἀγαπημένε μου. Ἔλα, καλέ μου, ἔλα εἶν' ἔτοιμα. Νὰ ἰδῆς τὸ νυφικόμου πέπλο! Μὲ τί φροντίδα τὸ κεντοῦσα γιὰ νὰ σ' ἀρέσῃ! Ἔχω κεντήσει ἔλα τοῦ περιβολιοῦ μας τὰ λουλούδια καὶ τὰ δένδρα. . . Καὶ τὰ στέφανα τοῦ γάμου μόνη μου τὰ ἔπλεξα με ἄνθη λευκονιξ. Στόλισα τὴ μικρὴ μας ἐκκλησίαν, σκόρπισα κάτω φασκομηλιές κι' ἔστησα ἀπάνω στὰ στασίδια μυρτιές καὶ δάφνες κι' ἀνάμεσα τρικντάφυλλα καὶ κρινά. Μὲ κρινά στόλισα καὶ τὶς εἰκόνες.

Τοῦ Παύλου τὰ μάτια θολώσανε πάλι. Ἡ Μαρία δὲ μιλοῦσε πιά. Εἶχε γείρει καὶ τὸν κοίταζε στὰ μάτια, ποῦ σβύνανε. Σούρωσε τὸ πρόσωπό του, ἡ ἀναπνοή του γίνηκε βαρειά.

— Καλέ, πεθαίνει, εἶπε μι' ἀπ' τὶς γειτόνισσες ποῦ μπῆκε μέσα. Ἀνάψετε μιὰ λαμπάδα.

Ὅχι, ἔγενεψε ἡ Μαρία καὶ ξακολουθοῦσε νὰ κοιτάζῃ τὸν Παῦλο στὰ μάτια κρατῶντας πάντοτε τὰ χέρια του, ὡς ποῦ ἔνως ἀλαφρὸς σπασμὸς ἔσεισε τὸ κορμί του κι' ἔκλεισε τὰ μάτια του.

Φίλησε τότε τὰ χεῖλη του, τὸ μέτωπό του, τὰ χέρια του, ἔπειτα σικώθηκε κι' ἔκανε τὸ σταυρό της.

Ἡ Κατίνα τὴν κοίταζε καὶ τῆς φαινότανε ὡμορφη, ὅσο ποτὲ καμμὶ γυναῖκα. Τὰ χροτόξανθα μαλλιά της μοιάζανε με τὸ χρυσὸ κύκλο ποῦ ζωγραφίζουσε γύρω στὴν κεφαλὴ τῶν ἁγίων.

— Ἄμα τόνε σιγουρίσετε, θὰ ξαναρθῶ, εἶπε ἡ Μαρία κι' ἔσφιξε τὴν Κατίνα στὴν ἀγκαλιά της.

Τυλίχτηκε στὸ μαῦρο μεγάλο σάλι καὶ κατέβηκε στὸ περιβόλι νὰ πάῃ στὸ σπίτι της. Ἐνωθε στὴν ψυχὴ της μιὰν ἀγαλλίαση, καθὼς ἔταν μεταλαβαίνῃ κανεὶς τὰ Ἄχραντα Μυστήρια.

Ὅταν γύρισε στὸ σπίτι, κάτι εἶπε στὴν Κατερίνα καὶ κατέβηκε στὴν ἐκκλησίαν. Ἰονάτισε μπροστὰ στὸ Χριστὸ καὶ προσευχήθηκε. Ἐπειτα πῆγε ἔξω κι' ἀρχισε νὰ κόβῃ λουλούδια καὶ νὰ τὰ ρίχνῃ στὴν ποδιά της. Εἶχε φουσκώσει τώρα ἡ καρδιά της καὶ τὰ δάκρυά της τρέχανε ποτάμι καὶ πέφτανε ἀπάνω

στά λουλούδια, που γεμίζανε τὸν κόρφο της. Βαθειά στὴν καρδιά της μιὰ γλυκεῖα φωνή. γεμάτη πόνο, ἔφελνε ἀργὰ καὶ ρυθμικά τὰ νεκρώσιμὰ τροπάρια.

Εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης σου
εἰ καὶ στίγματα φέρων πταισμάτων.
Οἰκτεῖρησον τὸ σὸν πλάσμα, Δέσποτα,
καὶ κηθάρισον σὴ εὐπλαχνίᾳ
καὶ τὴν ποθεινὴν πατρίδα παράσχου μοι
Παραδείσου πάλιν ποιῶν πολίτην με.

Ἔνθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ θλίψις, οὐ στεναγμός..

Βρῦσες εἶχανε γίνεи τὰ μάτια της καὶ τὰ δάκρυα κυλούσανε στὰ λουλούδια καὶ στέκανε στὰ φύλλα τους σὰν δροσιά.

Ἄφου γέμισε τὴν ποδιά καὶ τὸν κορφο τῆς λουλούδια, γύρισε στὸ σπίτι τοῦ Παύλου. Τὸν εἶχανε σαβανώσει καὶ στέκανε οἱ γυναῖκες καὶ κλαίγανε βουβά.

Μπήκε πατώντας ἀλαφρὰ καὶ σκόρπισε τὰ λουλούδια στὸ νεκρὸ. Ἐπειτα στάθηκε καὶ τὸν κοίταξε. Ὁ θάνατος εἶχε ξαναδώσει στὸ πρόσωπό του ὅλη τὴν ὡμορφιά. Τὸν κοίταξε ἡ Μαρία καὶ ἔνωσε νὰ κούβουνται τὰ γόνατά της. Μὰ κρατήθηκε. Ἐκανε τὸ σταυρὸ, φίλησε τὴ μικρὴν εἰκόνα που εἶχανε βάλει στὰ σταυρωμένα χέρια του καὶ τότε φίλησε στὸ μέτωπο. Ἐπειτα ἔσφιξε πάλι στὴν ἀγκαλιά της τὴν Κατίνα καὶ ἔφυγε, γιατί χάραζε πιά.

Ὅταν γύρισε στὸ σπίτι, ἡ Κατερίνα κοιμότανε. Τὴν ἄφησε καὶ ἀνέθηκε ἀπάνω. Πῆγε στὸ παραθύρο, ποὺ ἔβλεπε στὴ θάλασσα, μὰ δὲν ἔριξε τὰ μάτια πέρα, ὅπως ἄλλοτε. Κοίταξε μόνον τὰ λουλούδια. Εἶχε κόψει, φαίνεται, πολλά, γιατί τὰ βλεπε γυμνά. Ἐπειτα γύρισε νὰ ἰδῆ τὴ φωλιά καὶ παραξενεύτηκε πῶς δὲν εἶτανε κεῖ πιά. Τί ἔγινε λοιπὸν; Δὲν ἦρθε τὸ χελιδόνι φέτος; Καὶ τότε ποῖος κελαδοῦσε τώρα τελευταῖα; Μήπως ἡ βραχειμωνιά τὴν εἶχε σαρώσει;

Ἀνάπνεε βαθειά. Κοίταξε τὸ περιθώρι, συλλογίστηκε λίγο καὶ ἔκλεισε τὸ παράθυρο καὶ τὸ ἀμπάρωσε μὲ τὸ σίδερο. Ἐπειτα κατέθηκε κάτω. Ἡ Κατερίνα εἶχε ξυπνήσει. Ἐψησε καφέ, ἤπιανε καὶ εἰς δύο. Δοκίμασε κάτι νὰ φάῃ γιατί εἶτανε νηστικὴ ἀπὸ χτές τὸ μεσημέρι, μὰ δὲν εἶχε ὄρεξη. Κατόπιν ἔδωσε κάτι στὴν Κατερίνα καὶ αὐτὴ ἔφυγε.

Ἡ Μαρία ἔμεινε ὅλη τὴν ἡμέρα στὴν ἐκκλησία καθισμένος σ' ἓνα στασίδι. Κάτι ψιθυρίζανε τὰ χεῖλη της, μὰ ὁ νοῦς της εἶτανε θολός, πολὺ θολός, δὲ μπορούσε νὰ σκεφθῆ. Ἀργὰ τὸ δειλινὸ ἄκουσε στὸ δρόμο πατήματα πολλὰ καὶ ψάλσιμο ἀργό, θλιβερό. Σήκωσε τὸ κεφάλι της, ἔκανε τὸ σταυρὸ καὶ εἶπε:

— Καλὴ ἀνάπαψη.

Ἀμέσως ἔνωσε πόνο στὴν ψυχὴ της, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ κλάψῃ.

Ἄναψε τὸ καντήλι τοῦ Χριστοῦ, ἔκλεισε τὴν πόρτα τῆς ἐκκλησίας καὶ πῆγε στὸ σπίτι. Πρώτη φορὰ τῆς φάνηκε ἔρημο καὶ δοκίμασε κάποιον φόβο. Ἐνῶ ἀνέβχινε τὴ σκάλα, νόμισε πῶς κάποιος τὴν ἀκολουθεῖ, ἄκουγε τὰ πατήματά του. Γύρισε, μὰ δὲν εἶδε κανένα.

Εἶχε νυχτώσει καὶ ἔπεσε νὰ κοιμηθῆ, μὰ ὁ ὕπνος της εἶτανε ἀνήσυχος, πρώτη φορὰ στὰ τόσα χρόνια. Συχνὰ ξυπνοῦσε. Τὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ τρεμόσθυνε καὶ σηκώθηκε νὰ ρίξῃ λάδι. Ἐπεσε πάλι νὰ κοιμηθῆ, μὰ ἓνα σωρὸ συλλογιές περνούσανε ἀπὸ τὸ νοῦ της. Κάποτε κουράστηκε καὶ ἔκλεισε κάμποση ὥρα τὰ μάτια. Ἦταν πάλι τᾶνοιξε, κοίταξε πέρα στὸν τοῖχο καὶ τῆς φάνηκε πῶς κάτι σάλευε. Ἴσκιος εἶτανε. Κάποιος ἴσκιος. Σιγὰ σιγὰ πῆρε μορφή καὶ νά, μπροστά της ὁ Παῦλος, ὁ φίλος της, ὁ ἀγαπημένος της, ὅπως τὸν εἶχε γνωρίσει στὰ παλιὰ χρόνια μὲ τὸ ψηλὸ λεβέντικο κορμί, τὸ μελαχρινὸ πρόσωπο, τὰ μαῦρα μάτια, τὸ λεπτὸ μουστάκι ποὺ δὲ μεγάλωνε. Τῆς χαμογελοῦσε γλυκά.

— Ἦρθες, καλέ μου, νὰ μὲ πάρῃς. Περίμενέ με καὶ ἔρχουμαι. Δικὴ σου καὶ στὸν ἄλλο κόσμο.

Πάλι τρεμόσθυνε τὸ φῶς καὶ ἡ γλυκεῖα ἐκείνη μορφή ἔγινε ἴσκιος πάλι, ἔσθυσε.

— Πάει, εἶπε ἡ Μαρία, μὰ καὶ ἐγὼ θὰ πάω.

Πάλι ἔκλεισε τὰ μάτια καὶ κοιμήθηκε.

Ὅταν ξύπνησε εἶτανε ἡμέρα πιά. Σηκώθηκε, μὰ τὸ κορμί της εἶτανε βαρὺ. Κατέθηκε ὅμως νὰ κίμη ἓναν καφέ ἢ κάτι ἄλλο. Διψοῦσε πολὺ. Ἐνῶ δοκίμαζε νὰνάψῃ φωτιά, ἄκουσε χτύπο στὴν πόρτα. Πῆγε καὶ ἄνοιξε.

— Ἐσὺ εἶσαι, Κατερίνα;

— Ἐγώ. Ἦρθα μήπως χρειάζεσαι τίποτα. Μὰ εὐὲ εἶσαι κόκκινη, Μαρία μου. Κατῆ, θὰ ἔχῃς θέρη. Νὰ πάω γιὰ τὸ γιατρό;

— Ἐλα πρώτα νὰ μὲ βοηθήσῃς νὰνάψῃ φωτιά καὶ νὰ κάμω ἓνα ζεστό. Ἡ γλῶσσά μου εἶναι στεγνὴ.

Ἄφου τῆς ἔβασε ἓνα ζεστό, τῆς εἶπε νὰ πλαγιάσῃ.

— Φεύγω καὶ θάρθῃ γρήγορα μὲ τὸ γιατρό. Νὰ

μείνης στο κρεβάτι. Κι' αν δε βάλης τον σύρτη στην αυλόπορτα, δεν πιστεύω ναρθή κανείς.

— Μην αργήσης, Κατερίνα. Σέ χρειάζομαι.

— Έννοια σου, ξέρω.

Έφυγε η Κατερίνα. Μά δεν πέρασε τέταρτο της ώρας και άνοιξε πάλι η βαρειά πόρτα και ξανάκλεισε.

— Τόσο γρήγορα πήγε και ήρθε; σκέφτηκε η Μαρία. Άκουσε άλαφρά πατήματα στην αυλή και άμέσως είδε στην πόρτα την Κατίνα.

— Μπᾶ! εσύ είσαι, αδερφοῦλα μου;

— Πέρασε απ' τὸ σπίτι η Κατερίνα και μου εἶπε πῶς είσαι άρρωστη κι' ήρθα να σε ιδῶ. Πῶς να ανήεις μόνη σου.

— Τι καλή που είσαι. Άμα σε βλέπω, μου γλυκαίνεις τὴν καρδιά.

Η Κατίνα έβγαλε τὸ χέρι της στὸ μέτωπο της Μαρίας.

— Έχεις πυρετὸ πολὺ Καί.

Η Μαρία δὲν αποκρίθηκε. Κάτι ήθελε να εἶπῃ, μὰ κρατήθηκε.

Ο γιατρός ήρθε, τὴν εξέτασε, διάταξε γιατρικά κι' έφυγε συλλογισμένος. Η Κατίνα τὸν άκολούθησε ὡς τὴν αὐλόπορτα και τότε ρώτησε. Έκεινος κούνησε τὸ κεφάλι και εἶπε:

— Θα ξαναρθῶ αύριο και θα ιδῶμε.

Μά και αύριο και μεθαύριο τὸ κακό μεγάλωνε και ὁ γιατρός εἶπε πῶς η Μαρία σβύνει χωρίς να μπορῃ να εἶπῃ κλά-κλά τι είναι η άρρώστεια της. Μεγάλη αδυναμία της καρδιάς, και δε θα βαστήξῃ.

Η Κατίνα αποφάσισε να μὴν τὴν αφήσῃ μονάχη. Κράτησε και τὴν Κατερίνα. Μήνυσε στὴν κόρη της να ἔχῃ έννοια στὸ σπίτι και κάπου-κάπου ναρχεται ὡςέκετ.

Μεἰνανε μόνες κάμποσες φορές. Η Μαρία γύρισε τότε και εἶπε στὴν Κατίνα:

— Φεύγω για πάντα. Δὲ στὸ εἶπα τὴν πρώτη

μέρα για να μὴ λυπηθῆς. Μά τὸ εἶδα ὀλοφάνερο. Ήρθε ὁ Παῦλος να με πάρῃ. Φάνηκε τὴ νύχτα μπροστά μου μ' ένα χαμόγελο στὰ χείλη και μου έκανε νόημα να πάω μαζί του. Κι' εἶμ' ετοιμη. Πρέπει να τὸν άκολουθῶσω. Ήκανα λάθος τὴν πρώτη φορά που έφυγε για τὰ ξένα και δὲν πήγα μαζί του και μου τὸν πήρε η ξενιτειά. Να κίνω ἄλλη μιά φορά λάθος, θα εἶναι καιμα. Τώρα που έφυγε για τὸ μεγάλο ταξίδι, πῶς να τὸν αφήσω μόνο. Α! ὄχι, θα πάω μαζί του.

— Μαρία μου, εἶπε η Κατίνα κι' ἔκλαιγε.

— Μὴν κλαίς, Κατίνα. Εἶμαι εὐτυχισμένη. Μὴν κλαίς και πικραίνεσαι, γιατί πικραίνουμαι κι' ἐγώ, αδερφοῦλα μου. Έσύ με πῆρες τόσες φορές στὴν ἀγκαλιά σου, δταν εἴμουνα μικρή, και τώρα παραστέκεις σὰ μητέρα στις τελευταίες μου ὥρες. Ο Θεός να σου χαρίξῃ τὰ ἔλεή του, αδερφοῦλα μου.

Γύρψε να κοινωνήσῃ κι' ήρθε ὁ παπᾶς με τὴν Ἁγία Μετάληψη. Η Μαρία δοκίμασε να σηκωθῃ κι' έκανε πολλές φορές τὸ στυρό, ἐνῶ τὰ χείλη της σιγολέγανε:

Τοῦ Δείπνου σου τοῦ Μυστικοῦ

εἶπε δυνατώτερα τὸ

Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου

και πήρε τὴν Ἁγία Κοινωνία.

Τὴν ἄλλη μέρα, μόλις χάραζε, κοίταξε τὴν Κατίνα, της ἔσφιξε τὸ χέρι, ἔκλεισε τὰ μάτια και παράδωσε τὴν ψυχὴ στὸν πλάστη της.

Τὴ θάψανε στὴν αυλή της ἐκκλησίας ανάμεσα στις ἀλτάνες και τις γλάστρες. Τὰ λουλούδια φουντώσανε πάλι και σκεπάσανε τὸν τάφο της και σκορπίζανε τὴ μυρουδιά τους τριγύρω στὴν αυλή και στὸ σπίτι και στὸ δρόμο έξω. Και τὸ μεγάλο σπίτι ἔμεινε κλειστὸ και βουδὸ σὰ νηῆμα.

ΤΕΛΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΞΕΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

«ΣΤΟ ΜΙΣΟ ΔΡΟΜΟ»

Υστερα από τὴν κλασσική ἐποχὴ τοῦ Goethe και τοὺς chiller, τὴ ρομαντικὴ τοῦ E. T. A. Hoffmann, τὴν ἐποχὴ τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας τῶν δεκαετηρίδων μετὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1870, τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς σημερινῆς γενεᾶς εἶναι ἡ ἀποστροφή ἀπὸ τὸν πόλεμο και τὴ βία και ἡ προσκύνηση τοῦ πνεύματος. Οἱ σημερινοὶ νέοι παριστάνουν τὸ σάπιο τοῦ πολιτισμοῦ μας εἰς ἔργα που δὲν πήρκανε ἀκόμα στὴ γερμανικὴ φιλολογία τὴ θέση που ἔπρεπε να ἔχουν, τὰ ὅποια ὅμως ἀπὸ τις κατοπινὲς μας γενεές θα ἀναγνωριστοῦνε, ἀπὸ γενεές στις ὁποῖες τὰ τωρινὰ

χάλια τῆς Εὐρώπης θα φαίνονται σιχαμερὰ, ὅπως στὴ σημερινὴ γενεὰ φαίνεται μισητὴ ἡ ἐποχὴ τῆς Ἱερᾶς Ἐξείσωσης. Ο Leonhard Frank, ὁ Kellermann, ὁ Heinrich Mann και τόσοι ἄλλοι δὲν εἶναι κοινὸ κτῆμα τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἐπειδὴ ὁ λαὸς αὐτὸς βρίσκεται ἀκόμα στὴ μέση τοῦ δρόμου, τὸν ὅποιο βραδίζει ἀπὸ τὰ 1918. Ἡ ἐποχὴ τῶν 1864 - 1918, ὁ καιρὸς τοῦ αἵματος και τοῦ σιδήρου, τοῦ Μπίσμαρκ και τῶν μικρῶν του διαδόχων πέρασε πιά και γλυκοχαράζει μιά νέα αὐγὴ που θέλει να πραγματοποιήσῃ τὸ ἰδανικὸ τῆς παγκόσμιας εἰρήνης και ἀγάπης.

Ένας ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς καινούριας ἰδεολογίας εἶναι ὁ Herbert Eulenberg που μᾶς χάρισε τελευταίᾳ δύο ἀνθρωπιστικὰ ἔργα στὰ ὅποια

καθρεφτίζετο η μεταπολεμική γερμανική ψυχή, η ψυχή εκείνου του μέρους του λαού, που έχει σύμβολο τη νίκη του πνεύματος κατά της βίας και της ύλης και τη συμφιλίωση όλων των ανθρώπων της γης. Το ένα έργο λέγεται «Η χρωκοπία της Ευρώπης». Είναι μια συλλογή διηγημάτων που έχουν για βάση το μεγάλο πόλεμο. Ο ποιητής μας παριστάνει την τύχη διαφόρων ατόμων, την ελευνότητα της «ήρωικής εποχής», που με τη συστηματική και μηχανική καταστροφή όλων των αποκτημάτων και αξιών του πολιτισμού μας και με το σκοτωμό των μαζών στα διάφορα μέρη της Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής είχε φθάσει στην κορυφή της βλακείας με όλη την τυπική και φαινομενική της εξυπνάδα. «La bêtise humaine, λέγει ο Φλωμπέρ, la plus grande puissance du monde». Και η «ήρωική εποχή» μας δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια εποχή της πιο μεγάλης βλακείας. Τι είτανε το αποτέλεσμα του πολέμου; Αρρώστειες, φτώχεια, θάνατοι και κακομοιριά σε άτομα και έθνη. Κυρίως σε άτομα. Ο Eulenberg στα διηγήματά του παίρνει για φόντο την ωμότητα, την άμυγλωσύνη και την πνευματικόν έκφυλισμό της «μεγάλης» εποχής. Ο τραγικός ήρωισμός των ατόμων που είτανε άξιος ενός πιο ιερού σκοπού, αποτελεί την αντίθεση προς το ωμό και άνοητο πνεύμα ενός ξεχαρβαλωμένου Ευρωπαίου. Και ενώ διαβάζουμε τα γεμάτα από ανθρωπιστικές αλήθειες διηγήματα, περνάμε από τον νού μας σαν μακρινές σκιές εκείνοι, οι άλλοι ήρωες του πολέμου, που μέσα στη φουρτούνα όλων των άγριων όρμων της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας υπομονετικά δουλεύανε, ως κήρυκες μιας παγκόσμιας ειρήνης, στα χαρακώματα και στους στρατώνες, ντυμένοι με τη στρατιωτική στολή, όπως ο Liebknecht και τόσο άλλοι που άρνηθήκανε να πάρουν το τουφέκι στο χέρι και ριχτήκανε γι' αυτό στα μπουδρούμια της αστικής πολιτείας, για να ταπεινωθούνε εκεί μέσα στα μάτια των «πατριωτών», μά για να ύψωθούνε στην ψυχή των ανθρωπιστών όλου του κόσμου.

Ένα μοναδικό έργο στο είδος του είναι το μυθιστόρημα του Eulenberg «Στο μισό δρόμο», που από πολλούς θεωρείται ως η πιο επιτυχημένη προσπάθεια στη φιλολογία να τεθεί η τέχνη στην υπηρεσία της ιδέας της ειρήνης. Μερικοί κριτικοί του κομματικού σοσιαλισμού κατακρίνουν το έργο, επειδή ο συγγραφέας δε μιλάει πολύ κολακευτικά για τη σταση των γερμανών σοσιαλιστών κατά τον παγκόσμιο πόλεμο. Μά και άλλα μεγάλα πνεύματα κατακρίνουν την «Πατριωτική» στάση του Γερμανικού σοσιαλιστικού κόμματος. Ως αναφέρουμε μονάχα τον

Φράγκ στο κό άνθρωπος είναι καλός και το Μάιν στον «Υπήκοο». Και εμείς έχουμε τη γνώμη ότι ο σοσιαλισμός πουθενά στον κόσμο, ούτε στη Ρωσία, δεν είναι το αληθινό ιδανικό που λαχταρούνε οι ανθρωπιστικές ψυχές. Τον κατάντησαν παντού με τη γραφειοκρατία τους άρρωστιακό και άνικανο να γίνει το ιδανικό όλης της πάσχουσας ανθρωπότητας. Δεν κατάλαβαν πουθενά τι είναι σοσιαλισμός. Ο σοσιαλισμός είναι περισσότερο από εκείνο που μας ύπσχονται οι άρχηγοί του, είναι περισσότερο από την οικονομική ευημερία του προλεταριάτου, είναι περισσότερο από την κατανόηση της κοινωνικής ιστορίας, είναι περισσότερο από την κατάργηση του κεφαλαίου και της ιδιωτικής περιουσίας. Σοσιαλισμός είναι η πραγματοποίηση όλων των ανθρωπιστικών ιδανικών, η απολύτρωση του κόσμου, η πατρίδα της ανθρωπότητας· ο σοσιαλισμός δε βρίσκεται έξω από μας, είναι μέσα μας και μαζί μας. Εμείς είμαστε ο σοσιαλισμός, όχι εσύ, ούτε εγώ, αλλά εμείς, όχι η οικονομία, όχι η πολιτική και η πολιτεία, ούτε ο λαός, αλλά η ανθρωπότητα· σοσιαλισμός είναι η θέληση, η λαχτάρα, η ελπίδα στον καθένα και σε όλους που έγινε πραγματικότητα. Ο αληθινός σοσιαλισμός δεν είναι αγώνας των τάξεων, αλλά κατάργηση των τάξεων. Σοσιαλισμός είναι κάτι που δε λέγεται, κάτι που το αιστάνεται μονάχα η πολύπαθη ανθρωπιστική ψυχή.

Η εποχή μας είναι η πιο κρίσιμη που είδε ο κόσμος από αιώνες. Το σύνθημα σήμερα είναι η καταστροφή ή αίγρωση. Το έργο του E. «Στο μισό δρόμο» έχει ως βάση τα πνευματικά και κοινωνικά προβλήματα που άφορνε το σύνθημα αυτό. Από το βούρκο της σάπιας ευρωπαϊκής κοινωνίας με τις θρησκευτικές, πολιτικές και κοινωνικές προλήψεις της, προβάλλει ο τύπος του αληθινά πολιτισμένου ανθρώπου, του ανθρώπου όχι όπως είναι σήμερα, αλλά όπως θα έπρεπε να είναι 150 χρόνια ύστερα από τον Γκαίτε και 100 χρόνια μετά το Δαρβίνο. Σήμερα έπρεπε κάθε άνθρωπος στην Ευρώπη, που χάρισε στην ανθρωπότητα ένα Δαρβίνο, ένα Ρουσσώ, έναν Κάντ, ένα Τολστόη, να είναι το προϊόν τουλάχιστο της πιο άπλης γενικής μόρφωσης και ανθρωπιστικής ήθικης. Και τί βλέπουμε τούναντίο στην πολιτισμένη Ευρώπη; Αμάθειες, πισωδρομικότητα, τον πιο αίσχρο έγωισμό και άλλα στίγματα λογής λογής. Και ένα από τα χειρότερα είναι ο αντισημιτισμός. Δε θέλομε να άρνηθούμε ότι ο Έβρατος έχει μερικά ελαττώματα που δεν τα βρίσκομε σε άλλους λαούς. Μά αυτό δεν είναι λόγος να θεωρείται σαν άνθρωπος δεύτερης τάξης, όπως συνέβαινε στην τσαρική Ρωσία και όπως γίνε-

ται σήμερα στη «δημοκρατική» Γερμανία και άλλου. Τὸν τύπο τοῦ Ἑβραίου μᾶς ζωγραφίζει ὁ Eulenberg ὡς τὸν κοσμοπολίτη μὲ διεθνικὴ φρονήμα: α, ὅπως ἔπρεπε σήμερα νὰ εἴμαστε ὅλοι: ὕστερα ἀπὸ τὴν μεγάλην Γαλλικὴν ἐπανάσταση καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς Aufklaerung. Μονάχα ὁ κοσμοπολιτισμὸς καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδανικῶν θὰ φέρει μιὰν ἡμέρα τὸν ἀληθινὸν ὕλικὸν καὶ πνευματικὸν πολιτισμὸν μπροστὰ στὸν ὅποιο ἡ περίφημη γερμανικὴ Kultur καὶ ἡ civilisation de la grande Nation θὰ εἶναι ἓνα μεγάλο τίποτε.

Καὶ ἀφοῦ στὴν στήλη αὐτὴ γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἀντισημιτισμὸ τῶν πολιτισμένων εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἄς εἰπωθεὶ καὶ τὸ ἐξῆς: Ἄν στὴν χώρα ποῦ ἐγέννησε ἓνα Lessing ὁ ὅποιοις μᾶς χάρισε τὸ «Νάθαν τὸ σοφὸ» ζεῖ καὶ βρασιλεύει ἀκόμα ὁ ἀντισημιτισμὸς, γιατί νὰ ἐπληγωῦμε ἔταν στὴν Ἄνατολὴ σφάζονται Ἄρμένιοι καὶ Ἕλληνες, μόνον ἐπειδὴ εἶναι Χριστιανοί; Nil admirari. ἔλεγε ὁ Ὅρατιος. Ἡ ἰδεολογία τῶν Ταλάτ καὶ Κεμάλ εἶναι ἡ ἴδια ὅπως ἡ ἀντισημιτικὴ τοῦ Τσάρου καὶ τῶν πνευματικῶν του ὀπαδῶν. Τουλάχιστο οἱ ἀγριοὶ Κοῦρδοὶ καὶ οἱ Τσέτες δὲν ζαίρουν τίποτε γιὰ τὸν κοσμοπολισμὸ τοῦ Γκαίτε οὔτε ἔχουν διαβάσει τὸ «Νάθαν τὸ σοφὸ». Βέβαια ὑπάρχει κάποια διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀσιατικοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, καὶ αὐτὴ εἶναι ὅτι ἐκεῖνος σκοτώνει καὶ ἐξαφανίζει μὲ τὸ μαχαίρι καὶ μὲ τὴ φωτιά, ἐνῶ ὁ τελευταῖος μεταχειρίζεται περισσότερο (δυστυχῶς ὄχι πάντα) πνευματικὰ ὄπλα γιὰ νὰ φτάσει στὸ σκοπὸ του, ποῦ εἶναι καὶ στοὺς δύο ὁ ἴδιος. Μὰ τὸ ἀποτέλεσμα, εἶναι ἓνα ὕλικὸν καὶ πνευματικὸν καταστροφὴ καὶ ἐγκαταστάσεις τοῦ ἀτομικοῦ, τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ φυλετικοῦ μίσους, στὸ θρόνο τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἀγάπης.

Τὸ μυθιστόρημα τοῦ Eulenberg «Στὸ μισὸ δρόμο» ἔχει μιὰν καθαρὰ ἀνθρωπιστικὴ τάση. Μᾶς παριστάνει τὸν ἄνθρωπο τοῦ 20 αἰῶνα καὶ τὸ ψυχικὸ του ἀγῶνα μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς του θέλησης καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀστικῆς καὶ πατροπαράδοτης ἐπίδρασης. Τὸ βιβλίον μᾶς ξεσκισπάζει τὴν εὐρωπαϊκὴ πηγὴ καὶ συνιστᾷ ὡς μόνον φάρμακον τὸ ἐξπλωμα τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδανικῶν, γιὰ νὰ μὴ σταματήσει ἡ ἀνθρωπότητα στὸ μισὸ δρόμο, μὰ γιὰ νὰ φτάσει στὸ τέρμα ποῦ μᾶς τὸ ὑπόδειξαν τὰ μεγάλα ἀνθρωπιστικὰ πνεύματα ὅλων τῶν χρόνων καὶ λαῶν. Ξαίρουμε ὅτι μόνη ἡ ἰδέα τῆς παγκόσμιας εἰρήνης καὶ ἡ ἀποστροφή ἀπὸ τὸν πόλεμον δὲ φτάνουν, γιὰ νὰ γιαιτρέψουν τὸν κόσμον ἀπὸ τὶς ζημιὰς τοῦ

καπιταλιστικοῦ καθεστώτος. Ξαίρουμε ὅτι καὶ ὁ ἀγῶνας τῶν τάξεων καὶ κάθε ὠμὴ πάλη ποῦ γίνεται γιὰ τὴν ὑπερίσχυση τῶν λίγων ἢ τῶν πολλῶν, πρέπει νὰ ὑποχωρήσουν σὲ μιὰν πιὸ ἠθικὴ μορφή ἀνταγωνισμοῦ. Μὰ ὡς τότε δεχόμεστε μὲ χαρὰ στοὺς κύκλους μας ὅποιονδήποτε ποῦ γεμάτος ἀπὸ καλὴ πίστη καὶ πρόθυμος γιὰ θυσίαι πολεμάει γιὰ τὸν ἐξευγενισμὸ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τὴν ἐπικράτησιν μιᾶς κοινωνίας στὴν ὁποία ἡ λέξις «ἄνθρωπος» νὰ εἶναι ἓνας τίτλος τιμῆς.

Ὁ Herberg Eulenberg γεννήθηκε στὰ 1876 στὸ Muhlheim στὴν ἐπαρχία τοῦ Ρήνου. Τὰ πρῶτα τοῦ ἔργα εἶνε τὰ δράματα «Εὐτυχία τῶν Δόγηδων» «Ἄννα Βαλέσκα» καὶ «Μυνηάουζεν» ποῦ ἐνθουμίζουν τὴ δραματικὴ τέχνη τοῦ Σαικσπέρου καὶ τὰ ὅποια ἐμβαθύνουν πολὺ στὰ διάφορα ψυχικὰ προβλήματα. Ἄλλα δράματά του εἶναι: «Πόθος» «Καλλιτέχνης καὶ Κατιλινάριος», «Ἐνας μισὸς ἥρωας», «Κασσάνδα». «Ὁ ἰπότης Μπλόουμπαρτ», τὸ ὅποιον ἀπέτυχε, καὶ «Ὁ Οὐλρίκος, ὁ ἡγεμόνας τοῦ Βάλντεκ», Τὸ δράμα «Ἡ Βελίνδη» γεμάτο ἀπὸ ἓνα λεπτὸ λυρισμὸ, ποῦ ἔλαβε τὸ «Βραβεῖο τοῦ Σχίλλερ». Ἐπειτα ἔγραψε ἀκόμα καμιὰ δεκαεὶ ἄλλα ἔργα γιὰ τὴ σκηνή. Ἀπὸ τὰ πιεζά του, ἀναφέρουμε τὸ διήγημα «Ἡ μοιχεία ἐπιτρέπεται» καὶ τὸ μυθιστόρημα «Ἡ Κατίγκα, ἡ μύγα». Ὁ Eulenberg θεωρεῖται ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ καλοὺς θεατρικοὺς συγγραφεῖς τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς, καὶ ἀπὸ τὰ δύο του τελευταῖα ἔργα «Ἡ χρεωκοπία τῆς Εὐρώπης» καὶ «Στὸ μισὸ δρόμον» βλέπομε μὲ εὐχαρίστησιν πὼς προσχώρησε ὀριστικὰ στὸ στρατόπεδον ἐκείνων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους περιμένομε μιὰν ἀνθρωπιστικὴ ἀναγέννησιν τῆς Γερμανικῆς Δημοκρατίας καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης.

Μόναχο.

A. STEINMETZ.

Ἡ ΑΠΟΚΛΗΡΗ

— Λοιπὸν πότε φεύγεις;

— Τὴν Κυριακὴν.

Ἐνός βαθῦ στεναγμοῦ ἀκούστηκε καὶ δύο χοντρὰ δάκρυα κυλήσανε στὰ ἄδυνατά της μάγουλα.

Ἐστερα ἀπὸ λιγόστιγμην σιωπὴν ἄρχισε νὰ ξαναλεῖ.

— Λοιπὸν φεύγεις τὴν Κυριακὴν. . . . Ποιὸς ζαίρει στὸ διάστημα τοῦ χειμῶνα. . . ὕστερα ἀπὸ ἐννέα μῆνες ποῦ θὰ ξανάρθεις, ἂν μὲ θυμᾶσαι. . . . Κι ἂν δὲ θυμᾶσαι μένα, ἄς θυμῶσουναι τοὐλάχιστον

τόμορό μας νησί. . . φεύγεις . . . Και πού νά τὸ ξηρα πῶ; ἡ σημερινὴ συνάντησή μας εἶναι καὶ ἡ τελευταία. . . . Ποῖς; ξαίρει τί μπορεί νά γίνει στὸ διάστημα αὐτό. . . Μήπως εἶναι καὶ μικρό; . . . χειμῶνας ὀλόκληρος, ἑννέα μῆνες, θὰ μείνω μόνη μου ἐδῶ, ἐνῶ σύ. . . .

Κ' ἔλεγε, ὄλο ἔλεγε, σὰ νὰ παρακαλοῦσε καὶ κοίταζε κάπου ἀφηρημένα, φαινότανε σὰ νὰ κουβέντιαζε μόνη της, σὰ νὰ μὴν εἶχε κανένανε στὸ πλάι της, τὰ βλέμματά της πλάνη πετούσανε πάνω ἀπὸ τὴν ἡσυχὴ θάλασσα, τὰ μάτια της πότε, πότε βουρκώνανε καὶ ὄλο ἔλεγε, ἕως πού τὴ σταμάτησα ἐγώ.

— Μὰ γιὰ πάψε, τί λές;

Καὶ κείνη σφίγγοντάς μου τὸ χέρι πιὸ δυνατὰ, ἄρχισε νὰ ξαναλέει. Κ' ἔλεγε. . . Κι ὄλο κάτι ἔλεγε ψιθυριστά. . . ἐγὼ τὴν κοίταζα μὲ ἀπορία, ὡς πού σὲ μιὰ στιγμή τῆς ἤρθαν λυγμοί, τὰ μάτια της τρέχανε σὰ βρύσες. . . . Μὰ γκάλιασε, μὲ φίλησε μὲ πόνο καὶ μὲ τρεμάμενη φωνὴ μου λέει:

— Πές μου, ρώτησε τὴν καρδιά σου, ὀρκίσου μου, πές μου τὴν ἀλήθεια, μὰ γαπᾶς; πές μου: δὲ θὰ μὲ λησμονήσεις;

Τὴ φίλησ. . . τῆς ὀρκίστηκα, τὴν ἀγαποῦσα πολύ, τὴν ἀγαποῦσα τρελλά. . . .

* *

Ἵστερα ἀπὸ δύο μέρες, τὸ ἄσπρο βαποράκι τοῦ νησιοῦ μας ἔσκιζε τὴ γαλάζια θάλασσα. . . . Στὴν παραλία μὰ κοπέλλα κινουσε ἕνα μαντηλάκι ἄσπρο. . . . τὸ βαπόρι ἔφευγε σὰ δαιμονισμένο, λές καὶ βιτζότανε νὰ γυρίσει τὴν ἄκρη τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ πάψει νὰ βλέπει τὸ μαντήλι τῆς κόρης νὰ κουνιέται. Ἐγὼ στὴ γέφυρα κοίταζα λυπημένος, κινουσα κ' ἐγὼ τὸ μαντήλι μου, ὡς πού δὲ φαινότανε πιά παρὰ μιὰ σκιά μόνο. . . . Ἄξαφνα βλέπω τὴν ἄκρη τοῦ βουνοῦ μπροστά μου, τὸ βαπόρι εἶχε γυρίσει καὶ δὲ φαινότανε πιά τίποτε ἀπὸ τὸ λιμάνι. . . . ξαφνιάστηκα καὶ μιὰ φωνὴ μου ξέφυγε:

— Πάνε πιά ὄλα!

* *

Ἵστερα ἀπὸ ἑννέα μῆνες, τόμορό μας βαποράκι ξαναγύριζε στὸ μαγευτικὸ μας νησί. Ζυγώνει στὸ λιμάνι κι' ἐγὼ λαίμαργα κοιτοῦσα στὴν παραλία. . . . Ἀπὸ μακριὰ φαινότανε μιὰ σκιά νὰ κινιέται, ὅσο πλησιάζαμε, ἡ σκιά σωματωνότανε κέπαινε μορφή ἀνθρώπου. . . . Ὡ, τί χαρὰ! Εἶτανε κείνη πάγαποῦ-

σα! . . . Βγήκα ἔξω, τὴν πλησίασα, ὦ, πόσο εἶχε ἀλλάξει. . . . τὸ προσωπάκι της κιτρινίξε σὰ φύλλο φθινοπωρινὸ πού ὁ ἀλύπητος βοριάς τὸ παραδέρνει χάρω. . . . εἶχε ἀλλάξει τρομερά. . . . Τὴν πλησίασα, τῆς ἔσφιζα τὸ χέρι. . . . δὲν μπόρεσε νὰ μοῦ πει τίποτε, παρὰ χαμογελώντας μὲ ρώτησε τί κάνω.

* *

Ἐνα βράδι εἶτανε καθισμένη κοντά μου, τὸ φεγγάρι τῆς φώτιζε τὸ χροὸ πρόσωπό της καὶ τὰ μάτια της γυαλίζανε μὲς στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. . . .

— Ξαίρεις; μοῦ λέει κλαίοντα, εἶμαι ἀπόκληρη τῆς τύχης. . . .

Καὶ ἀλήθεια, εἶχε ἀρρωστήσει βαρεὰ τὸ χειμῶνα καὶ τὴν ἄρρωστια τὴν ἔτρωγε. . . . μαῦρο σαράκι τῆς ἔτρωγε τὴ ζωὴ της, σὰν τὸ σκόρο πού τρώει τὰ ζύλα.

— Εἶμαι ἀπόκληρη τῆς τύχης, ἄρχισε νὰ ξαναλέει, τὰ ὄνειρά μου σβήσανε. . . . μιὰ χάρη ζητῶ ἀπὸ σένα.

Νὰ μὲ θυμάσαι.

* *

Ἵστερα ἀπὸ δύο μῆνες ἡ ἀπόκληρη τῆς τύχης ταξίδευε σὲ μακρυνὸ ταξίδι, μέσα σένα κατάμυρο καράβι μὲ καπετάνιο τὸ μαῦρο χάροντα.

Κ. ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ

Γράφετε σύντομα καὶ καθαρογραμμένα γράμματα.

— κ. Στ. Ρ. Λεπτομέρειες γιὰ τὰ «Εικοσάχρονα τοῦ «Νουμά» δημοσιεύουμε στὸ σημερινὸ ἐξώφυλλο, στὴν τρίτη του σελίδα. — κ. Π. Κατ. Στείλε μας ἄλλα, μικρότερα καὶ πιὸ κολὺ δουλεμένα. — κ. Αν Δόντ. Θὰ δημοσιευτεῖ. — κ. Β. Π. Ἄλλο, καλύτερο. — κ. Μ. Σρ. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ γράμμα. Θὰ προτιμοῦσαμε νὰ μᾶς ἔστελνες καμιάν ἄλλη μετάφραση. Ἡ «μ. Χαρτ.» δὲ μᾶς ἄρεσε καὶ τόσο. — κ. Χριστόφ. Κομμαρ. Κάτιρο. Πιρμιένουμε καὶ καλύτερο. — κ. Γιάννη Χατζ. Δὲ νομίζεις πὼς ἡ συγκινητικὴ αὐτὴ νεκρολογία θὰ εἶχε καλύτερα τὴ θέση της σὲ μιὰν ἐφημερίδα; — κ. Κ. Κλάω. Τὸ μόνο πού πέτυχε εἶναι ὁ τίτλος «ἡδονικὴ φρίκη» πού ταιριάζει πολὺ σὲ φράσεις σὰν τίς ἀκόλουθες: «τοῦφες ἀόρατων σκοπῶν ἀρχιτῆνε νὰ ζοῦνε στριφογυρίζοντας σὲ κυματισμούς ξέγαν κέντρων» ἢ «κίτρινες γραμμὲ, σκισματάων» ἢ «κρᾶσι ἀπόλυτα ἡ.εμο κτλ». — κ. Κούλ Σταματακ. Θὰ τὴν ἔτρωγε ἡ Λογοκρισία τὴν «Παιδοφάγα» ἐν τῆς τὴν παρουσιάσαμε.

Τίτοις ἐφημ. «Κράτος» Θ. Τζαβέλλα ὁδὸς Ἀριστείδου 1.